

Dagboek van een arts

Handleiding

Dat we ons in *Catechetische Service* wagen aan een soapverhaal heeft alles te maken met het geloof in het genre als het erop aankomt levensbeschouwelijke thema's aan te bieden. Het moet wellicht niet meer herhaald worden dat de godsdienstles al lang geen catechese meer is waarbij een rationeel theologische uitleg jongeren moet overtuigen van de waarde van de christelijke levensovertuiging. Niet dat het overtuigen afwezig moet blijven, maar de context is totaal veranderd. Daar waar het verhaal vroeger vrij monologisch gevoerd werd, is het nu dialogisch geworden. De godsdienstleerkracht moet rekening houden met de basissituatie, met andere woorden met de ervaringen van leerlingen. Maar soms mangelt het aan dergelijke ervaringen, onder meer omdat er zich bij jongeren een soort levensbeschouwelijke onverschilligheid afspeelt. Verhalen kunnen dit hiaat opvullen, kunnen jongeren laten meeleven en ervaringen opdoen. Op die manier wordt de godsdienstles een ruimte waar duiding en zingeving kan ontspringen.

Soaps op televisie lokken twee mogelijke reacties uit: ofwel kijk je ernaar ofwel niet. Je kunt niet 'een beetje' kijken. Mensen zeggen het ook zo: 'Als je begint te kijken, ben je verloren'. Met dit laatste wordt dan bedoeld dat je zodanig gaat meeleven dat je geen enkele aflevering meer wilt missen. In die zin zijn heel wat mensen 'soap-verslaafd'. Elke avond zitten zij stevast op het vaste uur aan hun televisiescherm gekluisterd.

Maar laat ons nu eens niet overschakelen naar maatschappijkritiek (doen wij, leerkrachten godsdienst, dit niet veel te vaak en veel te vlug?) en gewoon vaststellen dat dergelijke televisieprogramma's blijkbaar beantwoorden aan bepaalde noden. En zou één van die noden het tekort aan ervaringen kunnen zijn?

Soaps hebben gemeen met goede verhalen dat ze mensen meeslepen. Maar misschien moeten het dan wel goede soaps zijn. Buitenstaanders hebben te vlug een oordeel klaar en denken dat de soapconsument zijn verstand en kritische zin op nul heeft gezet. Het gebeurt niet zelden dat zo'n kritische buitenstaander zelf meegesleept wordt wanneer hij gaat meekijken. Inderdaad, meekijken... elke soapserie heeft zijn aanhangers en die hebben er geen moeite mee om aan het verhaal nog een heel eind verder te breien. Zo voeren leerlingen op de speelplaats een heel gesprek rond het wedervaren van Kim... en die blijkt dan een personage uit een soap te zijn. We willen het hier echter niet over het verschijnsel soap als zodanig hebben. Het is enkel de bedoeling om de aversie ten aanzien van het fenomeen in vraag te stellen. Maar een soapverhaal in de godsdienstles, staat dit niet gelijk aan het bijeenbrengen van water en vuur? Zijn soaps niet per definitie oppervlakkig, terwijl de godsdienstles toch een diepzinnig gebeuren moet zijn? Op het eerste deel van de vraag kunnen we volmondig 'neen' antwoorden. Daar waar soapverhalen gaan over ervaringen zijn ze nooit oppervlakkig. De context en de duiding waarin ze verhaald worden, kan dit wel zijn.

Verhalenreeks

Onze verhalenreeks hebben we zó ontworpen dat de mogelijkheid wordt geboden tot diepgang. Wellicht is dit ook het heikel punt in heel het opzet: misschien hebben we teveel ons best gedaan, komt het wat geforceerd over of ligt het verhaal te ver van de leefwereld van de jongeren. We hopen van niet en probeerden om dit te vermijden. Onder meer door de taalkeuze en de manier van vertellen. Niet meteen de stijl dus van een theologisch exposé, maar een kort aangebonden stijl met een realistische woordenschat. Hier en daar zijn wel termen opgenomen met de bedoeling om er een duiding aan vast te knopen, maar ze mogen niet te veel opvallen, anders storen ze het verhaal.

Voorlopig bestaat onze soapreeks uit vier verhalen (als daar vraag naar is, kunnen we uitbreiden) en die spelen zich allemaal af rond wat Freud de enige thema's noemt die een mens bezighouden: liefde en dood. We richten ons naar het publiek van de derde graad (ASO en TSO) en een blik op het leerplan kan volstaan om te merken dat de aanknopingspunten veelvuldig zijn.

Aflevering 1: Smart

Er zijn veel mogelijkheden en die hoeven elkaar niet uit te sluiten.

Introspectie

Het verhaal kan in stilte gelezen of voorgelezen worden en wordt nadien behandeld aan de hand van introspectievragen. De leerkracht duidt bijvoorbeeld op voorhand aan welke passages hij besproken wil zien en stelt vragen als: wat gebeurt er hier? Wat ervaart het personage? Hoe reageert hij op de situatie? Zou jij dit ook doen? Kun jij zijn reactie begrijpen? Wat zou dit willen zeggen? Wat schrikt je af? ...

Creatieve omzetting

Er is ook de mogelijkheid om het verhaal te spelen (rollenspel) of het te gebruiken als een filmscenario waarbij de klas zelf extrapoleert. Dit kan gebeuren aan de hand van één verhaal of alle verhalen samen.

Analyse en uitwisseling

De tekst wordt geanalyseerd aan de hand van vragen en de antwoorden worden besproken in de klas.

Werkopdrachten

- Beschrijf de periodes die het hoofdpersoon achtereenvolgens doorloopt. Welke gevoelens spelen daarbij een rol?
- Welke vormen van troost heeft het hoofdpersoon verworpen? Waarom?
- Wat is volgens jou de oplossing voor zijn verdriet?
- Leg uit: 'geworpen zijn' - rationaliseren - New Age - mantra - reïncarnatie.
- Ga je akkoord met de stelling dat het meeleven of meevoelen met iemand gedoemd is om te mislukken?
- Volgens de auteur staan vrouwen anders tegenover het verdriet dan mannen. Ben je het daarmee eens? Waarom (niet)?
- Klopt het dat de dood het leven herleidt tot een absurde klucht?

Desgewenst kunnen in een volgend nummer van *Catechische Service* mogelijke antwoorden gegeven worden.

Proefondervindelijk hebben we gemerkt dat ook de vierde vraag wel degelijk beantwoord kan worden. De leerlingen kunnen de antwoorden uit de context distilleren of putten uit hun algemene kennis. Desnoods zoeken de leerlingen de termen op.

De term 'geworpen zijn' komt uit Heideggers filosofie (die Geworfenheit) en duidt aan dat het menselijk lot is zijn bestaan te aanvaarden en zich vanuit dat bestaan, met zijn mogelijkheden en beperkingen, te ontwikkelen.

Evaluatie

Het is mogelijk het verhaal na een lessenreeks te gebruiken als evaluatie. Daarbij kan de leerkracht gebruik maken van bovenvermelde werkopdrachten, maar hij zal die moeten uitbreiden met andere, meer specifiek gericht naar geziene leerinhouden. Bijvoorbeeld: stel dat in de klas het boeddhisme werd behandeld dan kan de leerkracht dat wat in het verhaal over het boeddhisme wordt gezegd confronteren met vroegere leerstof.

Aflevering 2: Ongeluk

We vervolgen onze soapreeks met twee afleveringen. De tweede aflevering is een flash back en beschrijft Katriens ongeluk, de derde betreft een gesprek tussen Rik en twee jongeren die geconfronteerd worden met een ongewenste zwangerschap.

De didactische wenken, *Werken met het eerste verhaal SMART*, CS jg. 32, nr. 1, oktober 2004, blijven hier van toepassing.

Het tweede verhaal ontwikkelt zich rond twee thema's: geluk en bijna-doodervaringen. Van dit laatste thema hadden we heel wat informatie kunnen opnemen, maar een kleine opzoeking via een zoekmachine (google) op het internet onder de trefwoorden bijna-doodervaringen of near dead experiences leert dat er een overaanbod van informatie over het onderwerp te vinden is.

Bijna-doodervaringen zijn een prachtige springplank om over religie te praten.

Het verhaal over Katriens ongeluk biedt ook de mogelijkheid om geluk als onderwerp te behandelen. Men kan de leerlingen laten zoeken wat voor Katrien geluk betekent en dit confronteren met hun eigen opvattingen.

Enkele vraagjes die kunnen helpen:

- Waaruit bestaat het geluk volgens Katrien?
- Waar(in) zoek jij het geluk?
- Wat heb jij nodig om gelukkig te zijn?
- Wat is de relatie tussen gelukkig zijn en het bevredigen van behoeftes?
- Wat betekent kwaliteit van leven?

Aflevering 3: Adam en Eva

De derde aflevering beschrijft het bezoek van twee jongeren in Riks consultatiekamer. Het meisje is ongewild zwanger geworden en zonder veel omhaal verzoeken ze Rik om een abortus. In de bespreking van dit verhaal is het gewenst dat de leerkracht exhaustief twee elementen aan bod laat komen: enerzijds de gevoelens en anderzijds de moraliteit van de betreffende keuze. De gevoelens kunnen besproken worden aan een hand van analyse van de uitspraken maar ook van de lichaamstaal die in het verhaal aan bod komt.

De leerkracht kan zijn vraagstelling op het volgende stramien enten: wat zeggen / doen de personages en wat voelen zij feitelijk.

Bijvoorbeeld: op een bepaald ogenblik zit Eva met haar armen gekruist en drukt hard in haar schoot: waarom doet ze dit en wat voelt ze?

De moraliteit van de kwestie kan aan bod komen door de leerlingen te confronteren met de zinsneden die cursief gedrukt zijn. Dit zijn ofwel bedenkingen van Rik ofwel citaten uit de bijbel.

In een evaluatie, waarin zowel de gevoelens als de bedenkingen tegenover elkaar afgewogen worden, kunnen de leerlingen tot een oordeel komen. Daarin motiveren ze wat de twee jongeren in hun situatie uiteindelijk moeten doen.

Dit werk kan klassikaal maar ook individueel gebeuren.

Aflevering 4, 5 en 6: Op reis

Dit vervolg bestaat uit drie afleveringen (4, 5 en 6) die bij elkaar aansluiten. Centraal staat een onverwachte reis die dokter Rik onderneemt met een vrij onbekende vrouw. Rik wordt overvallen door de charmes en de directheid van Angela en laat zich overhalen om samen met haar op reis te gaan. Zowel Angela als hijzelf hebben een zware periode achter de rug en zijn aan vakantie toe. Rik is wat verward door het aanbod van Angela, maar heeft geen spijt dat hij erop is ingegaan. Hij kampt nog altijd met gevoelens van rouw en vraagt zich af of hij nu geen afbreuk pleegt aan de herinnering aan zijn overleden vrouw. Uiteindelijk belanden Angela en Rik in Taizé en voor het eerst ervaart Rik daar een doorbraak in zijn verdriet. Waar hij tot nu toe altijd geloofde dat hij de dingen des levens moest begrijpen, dringt het tot hem door dat kennis en rationaliteit geen echte antwoorden biedt op levensvragen. Voor hem wordt duidelijk dat godsdienst niet herleid kan/mag worden tot een rationeel discours van zingeving, maar in de eerste plaats gaat om ervaringen.

Wat de didactische aanpak betreft van deze episodes, verwijzen we weer naar wat in de vorige nummers van Catechetische Service werd geschreven. We herhalen dat we vooral geloven in een globale aanpak van het verhaal, dit wil zeggen dat ook, en misschien vooral, gevoelens aan bod komen. Dat wil zeggen dat de leerkracht het moet mogelijk maken dat leerlingen hun gevoelens ten aanzien van een bepaalde situatie uiten. Meteen betekent dit dat de leerkracht niet te vlug moet zijn met het formuleren van een oordeel en dat hij meedoet aan de introspectie.

Er kan gewerkt worden met een *stellingenspel*. De leerkracht zoekt enkele zinnen of fragmenten die hij verwerkt tot stellingen, bijvoorbeeld: ‘Jongeren surfen van de ene roes naar de andere zonder zich om wat dan ook zorgen te maken’, of ‘Het is niet natuurlijk dat vrouwen het initiatief nemen bij het maken van afspraken’, of ‘Na de dood van een geliefd persoon begin je best zo vlug mogelijk aan een nieuwe relatie: zo beperk je het rouwen’, of ‘Er bestaan geen mannen en vrouwen, enkel vrouwen en kinderen, gewone en volwassene’... We willen niet verhullen dat voor ons het didactische gewicht ligt in de derde passage van het reisverhaal, in de religieuze ervaring (of diepte-ervaring) van Rik, maar anderzijds ook in Riks commentaar over wat godsdienst eigenlijk is/zou moeten zijn. Als Rik zijn visie over godsdienst uitspreekt, ontstaat de mogelijkheid om het vak godsdienst als dusdanig te evalueren. Zoals zoveel leerkrachten hebben wij ook de discussie in *Tertio* gevolgd tussen twee academici die debatteerden over de inhoud van het vak godsdienst. En, hoewel we de discussie interessant en boeiend vonden, kregen we toch het gevoel dat het hier om een strijd ging in een oorlog die reeds lang afgelopen is. Het gaat al lang niet meer om rechtlijnigheid of orthodoxie en ook niet om kennis. In de beschrijvingen van de beginsituatie van de leerlingen merkt het nieuwe leerplan op dat godsdienst vervreemdt als hij niet aansluit bij de ervaringen van leerlingen. Daar gaat het dus wel om: ervaringen. Maar buiten het vak godsdienst is er quasi geen mogelijkheid meer voor dergelijke ervaringen: de commercie en de consumptie hebben alle diepte-ervaringen geabsorbeerd en omgevormd tot kicks. Diepte-ervaringen zonder religieuze context zijn als vallende sterren die een eenzame dood sterven. Vandaar deze oproep om ook ervaringen (weer) in de godsdienstles aan bod te laten komen. Wellicht wordt het hiervoor hoog tijd. En misschien moeten de bijscholingen en opleidingen voor godsdienstleerkrachten daar meer aandacht aan besteden. De hermeneutische didactiek maakt geen enkele kans als leerlingen gespeend blijven van (religieuze) ervaringen.

We keren terug naar de mogelijkheid tot evaluatie, eventueel zelfevaluatie van de leerkracht. Aan de hand van Riks stelling dat het in de godsdienstles niet zou moeten gaan over discussies in verband met zinvragen, kan aan de leerlingen de volgende vragen voorgelegd worden:

- Waarover gaat de godsdienstles en waarover zou ze moeten gaan?
- Is godsdienst een vak als een ander? Waarom (niet)?
- Maak voor jezelf de balans op. Maak twee kolommen en noteer in de ene kolom wat godsdienst je heeft bijgebracht en in de andere wat je als negatief hebt ervaren.
- Als elke godsdienst gekenmerkt wordt door een orthodoxie (leer) en een orthopraxis (handelen), waarop ligt dan de klemtoon in het christendom?
- Wat bedoelt Rik als hij zegt dat 'godsdienst mystiek en mysterie' is? Probeer te omschrijven wat dit voor jou betekent.
- Omschrijf wat Rik precies ervaart in Taizé. Wat voelt/denkt hij? Heb jij ooit dergelijke ervaringen gehad?

Aflevering 7: God moet bestaan

We zijn al aan de zevende aflevering en misschien is het wenselijk de verhaallijn te reconstrueren.

Centraal staat de figuur van Rik, dokter van beroep. Hij is gelukkig gehuwd met Katrien, die in een ongeval smartelijk om het leven komt. Daarop maakt Rik een moeilijke periode van rouw door waarbij hij constant balanceert op de afgrond van de wanhoop. Periodes van lethargie lossen periodes van vertwijfeld zoeken af. Rik lijkt niet uit de put te geraken.

Op een bepaald ogenblik krijgt hij het bezoek van Angela, die hem voor hypertensie raadpleegt. Hij schrijft haar rust voor, en voor hij het goed en wel beseft, gaat hij in op haar uitnodiging om samen een korte vakantie te nemen.

Ze reizen naar het Franse Bourgogne en belanden toevallig in Taizé. Daar beleeft Rik een diepte-ervaring (of een religieuze ervaring) waardoor het religieuze thema een belangrijk onderdeel wordt van hun gesprekken.

Ondertussen zijn ze aangekomen in hun hotel in Thouars en wordt er tijdens het avondeten gepraat over wat er die dag in Taizé gebeurd is. In het gesprek legt Rik uit waarom voor hem God moet bestaan.

Als didactische verwerking stellen we het volgende voor.

1. Personages evalueren

We zijn aan de zevende aflevering en het kan interessant zijn om de personages longitudinaal te evalueren: waar komen ze vandaan, hoe evolueren ze en wat heeft de toekomst voor hen in petto. De vragen hebben betrekking zowel op het verstandelijke als op het gevoelsvlak.

Dezelfde vragen kunnen gesteld worden over de aangegane relaties. Voorlopig slaat dit vooral op de relatie tussen Rik en Angela.

2. ‘God móét bestaan’

De inspiratie van dit verhaal haalden we uit gebeurtenissen die Fjodor Dostojevski, de grote Russische schrijver, ooit overkwamen. Hij werd, totaal onschuldig, door agenten van de tsaar gearresteerd en veroordeeld tot het vuurpeloton. Vroeg in de morgen werd hij voorgeleid en zag hoe zijn beulen hun geweer laadden en op hem mikten. Toen vielen de schoten. Tot zijn verbazing barstte onmiddellijk daarna een lachsalvo los: de executie was als grap bedoeld en de soldaten hadden met losse flodders geschoten. Voor Dostojevski was dit een traumatiserende ervaring, en slechts de gedachte dat er een God moest bestaan die deze onrechtvaardigheid rechtrok, kon hem enig soelaas bieden.

In onze seculiere maatschappij wordt vaak vanuit het (voor)oordeel vertrokken dat God niet kan / mag bestaan. Van daaruit wordt dan een argumentatie opgebouwd. Te vlug wordt de conclusie getrokken dat de wereld beter af is zonder (een) God.

Laat de leerlingen zoeken naar de absurditeit van het leven, zowel op micro- als op macroniveau.

We geven enkele voorbeelden:

- Wat is de zin van een vloedgolf waarin duizenden mensen omkomen?
- Waarom bestaan er ziekten?
- Waarom bestaat er lijden?
- Waarom bestaat er onrecht?
- Waarom zijn er rechtvaardigen die lijden en onrechtvaardigen die geluk kennen?
- Wanneer wordt het onrecht ooit weer rechtgetrokken?

De voorbeelden zijn legio.

Het moderne denken kan deze absurditeit geen plaats geven omdat de menselijke autonomie als heilig wordt beschouwd. Toch is ze een realiteit die een plaats opeist in het leven en in het nadenken over dit leven.

Is deze opdracht, dit kunnen plaatsen, niet even moeilijk als het geloof in een God die zich identificeert met de mens en belooft dat het geknakte riet hersteld zal worden?

3. Het verhaal van de moordnares

- Beoordeel het kwaad in het verhaal (de terreur van de man, de moord van de vrouw).
- Bestaat er objectief en subjectief kwaad?
- Beschrijf en evalueer het gevoelsleven van de vrouw.

4. Introspectieoefening

Betrek de vragen, die Rik op het einde van het verhaal stelt, op jezelf:

- 'Wie ben jij?
- Wat zijn de gelukkige verhalen uit jouw leven?
- Wat maakt je ongelukkig?
- Waarin geloof jij?
- Wat drijft je?
- Wat vind jij mooi, lelijk?
- Waarvan krijg jij een kick?
- Waarop ben jij fier?
- Waarvan droom je?
- Hoe zie je je toekomst?
- Wat ontbreekt er in je leven en wat is er te veel?'

Aflevering 8: Als het leven onhoudbaar wordt

Het thema van de euthanasie is niet uit de actualiteit weg te branden. Hoe kan het anders: het is een algemeen menselijk item, het raakt ons allemaal en ooit hebben wij er wel eens persoonlijk mee te maken.

In België is euthanasie sinds 2002 gelegaliseerd. Met de euthanasiewet heeft men een praktijk in banen willen leiden en juridisch regelen. Onderzoek wees uit dat, voor 2002, euthanasie in België wel degelijk werd uitgevoerd (meer dan in Nederland) en dat het vooral een kwestie was waarvoor de arts verantwoordelijkheid opnam.

De nieuwe wet wil enerzijds de verantwoordelijkheid meer naar de patiënt toeschuiven en anderzijds meer rechtszekerheid bieden, voornamelijk voor de arts. Dit laatste is blijkbaar niet gelukt: artsen klagen erover dat er nog nooit zoveel rechtsonzekerheid heeft geheerst en dat het heel moeilijk is om naar de wet te handelen omdat de procedures constant wijzigen en er grote onzekerheid bestaat.

De kerk heeft euthanasie altijd als onethisch beschouwd en ook de Belgische bisschoppen - verzetten zich tegen de euthanasiewetgeving.

VERKLARING VAN DE BISSCHOPPEN VAN BELGIË n.a.v. de legalisering van euthanasie, Brussel 16 mei 2002.

“De Kamer van Volksvertegenwoordigers heeft het wetsvoorstel tot legalisering van euthanasie goedgekeurd. Zo is België een van de weinige landen geworden waar het voortaan wettelijk is toegestaan een mens opzettelijk te doden. Nergens elders in de wereld is het toegelaten, dat bij elke toestand van ondraaglijke, aanhoudende pijn of nood die voortkomt uit een zware en ongeneeslijke aandoening, op verzoek, tot opzettelijke doding straffeloos mag worden ingegaan. Euthanasie kan nu zelfs ook bij zieken die nog jaren kunnen leven, bij langdurig depressieve mensen, bij fysiek gehandicapten. Is dit uiteindelijk ook niet een wettelijke vrijbrief voor assistentie bij zelfdoding?

We herhalen nog eens met klem dat wij en heel veel mensen dit principieel in strijd vinden met wat tot de kern van een menswaardige samenleving en een lange beschavingsgeschiedenis behoort, namelijk de fundamentele eerbied voor het menselijk leven en in de eerste plaats nog dat van de meest kwetsbare mens.

De kern van de nu gestemde euthanasiewet is het feit dat de waarde en de waardigheid van een mens niet langer is gebonden aan het basisfeit dat hij bestaat, maar aan wat genoemd wordt de kwaliteit van zijn leven. Dat betekent dus dat de Belgische Staat ermee akkoord gaat dat het ene menselijke leven voortaan minder kwaliteit en waarde heeft dan een ander. En daarenboven dat de invulling van deze bestaanskwaliteit vaak subjectief door de zieke zelf of anderen kan worden ingevuld.

Men zal zeggen dat de wet toch niemand verplicht om euthanasie te plegen. Uiteraard niet. Maar er is een gewettigde vrees dat de zieke in bepaalde gevallen onder zware druk kan komen te staan vanwege verzorgers of familie – of beide – opdat ze euthanasie zouden laten plegen. Zal de arts kunnen weerstaan en neen zeggen als de betrokkenen erom vragen? En is het gevaar niet reëel dat hij door euthanasie te plegen, zich vervreemdt van de ware zin van zijn beroep? Zullen ziekenhuizen die weigeren euthanasie te plegen ongemoeid worden gelaten? Nu al is te horen dat euthanasie door een patiënt zou moeten kunnen worden

afgedwongen, welke ook de levensbeschouwelijke overtuiging mag zijn van de verzorgende instelling.

We hebben eens te meer moeten vaststellen dat in het euthanasiedebat de katholieke Kerk wordt verweten mensen onnodig en nutteloos te willen laten lijden. Dit is uiteraard niet waar en het treft ons diep. De christelijke gemeenschap heeft doorheen de eeuwen heel veel gedaan om het lijden te verzachten. De Kerk heeft zich ook herhaaldelijk uitgesproken tegen het nodeloos verlengen van het leven, de zogenaamde therapeutische hardnekkigheid. Zeker is dat mensen ervoor moeten zorgen dat ze elkaar niet doen lijden en elkaars lijden zoveel mogelijk moeten lenigen. De vraag is of ze dat mogen doen door te doden. De hele ethische traditie van de mensheid heeft daarop altijd neen geantwoord. Nu ja zeggen op deze vraag is een breuk in die ethische traditie. Er ontstaat daardoor een contradictie in de beschavingsgeschiedenis. Nooit werd zoveel aandacht gevraagd voor en geïnvesteerd in de bescherming van alle leven van mens en natuur. De zorg voor de lijdende mens – in het bijzonder door palliatieve behandeling – is bovendien zover gevorderd dat haast niemand nog in ondraaglijke pijn hoeft te leven en te sterven. Sommige vormen van pijnbestrijding versnellen inderdaad het sterven. Maar er is een groot verschil met euthanasie. Dit verschil ligt in de bedoeling, de geest en de mentaliteit die achter het handelen zitten. Bij pijnbestrijding wil men de pijn wegnemen van iemand die zal sterven. Bij euthanasie wordt opzettelijk een einde gesteld aan het leven. Zorgen wordt doden.

We verwachten veel van de verdere ontwikkeling en uitbouw van de palliatieve zorg. Daardoor krijgen we de gelegenheid ervoor te zorgen dat onze geliefden op fysiek draaglijke en menselijke wijze van ons kunnen weggaan, in plaats van ze te moeten doden of ze te laten doden, omdat ze het niet meer kunnen dragen of omdat wij het niet meer kunnen aanzien. Er moeten in de toekomst veel meer middelen worden uitgetrokken voor onderzoek en behandeling in de sector van de pijnbestrijding.

De goedkeuring van het wetsvoorstel is geen eindpunt. Het ontslaat ons niet van de plicht en het recht om op te komen voor een van de basisprincipes van onze ethiek en onze geschiedenis: “Gij zult niet doden”. We roepen alle christenen op om te leven en te handelen ten aanzien van de wereld in een volstrekte eerbied voor alle leven. We zijn er trouwens van overtuigd dat ook vele niet christenen deze overtuiging met ons delen. De vele klanken in hoorzittingen wijzen onmiskenbaar in die richting. Een ideologische profilering heeft deze stemmen helaas verdrongen. Maar de ethiek is verankerd in de waarheid die rust in het hart van de mens, niet op andere motieven van welke aard dan ook. Christenen - samen met vele andere mensen - hebben hier een profetische rol die ze met deemoed, maar beslist willen blijven vervullen, ondanks een politieke beslissing op een bepaald moment.”

Enkele opdrachten
die de tekst van het soapverhaal kunnen helpen ontsluiten:

1. Zoek op hoe een stervensproces normaal verloopt.
2. Beschrijf hoe Riks vader zijn levenseinde doormaakt. Wat valt je op? Beoordeel.
3. Wat houdt palliatieve zorg in?
4. Kun je begrijpen dat mensen er geen gebruik van maken?
5. Beschrijf de procedure die bij euthanasie normaal gevolgd moet worden.
6. Moeten kinderen terugbetalen voor wat ze van hun ouders kregen?
7. Schrijf zelf een afscheidsbrief aan/voor een geliefd persoon.

Als gebruik wordt gemaakt van de twee documenten uit deze handleiding kunnen ook volgende opdrachten:

- Beoordeel het bisschoppelijk schrijven.
 - o Welke waarden zijn in het geding?
 - o Op welke gevaren wordt gewezen?
- Confronteer de stellingname van de kerk (en de bisschoppen) met het artikel uit *De Morgen*.

Er kan ook gewerkt worden met volgend krantenbericht uit *De Morgen* van dinsdag 28 juni 2005, blz.1

Verpleegster naar assisen verwezen voor dodelijke spuit

Verpleegster Els O. uit Duffel, die haar 72-jarige tante vijf jaar geleden een dodelijk spuitje gaf, zal zich voor het Antwerpse assisenhof moeten verantwoorden wegens moord. De tante leed aan levercirrose en was terminaal ziek. De verpleegster beweert dat ze handelde om de oude vrouw uit haar lijden te verlossen. Volgens haar zou de vrouw ook zonder de dodelijke injectie kaliumchloride niet veel later zijn overleden. Volgens het parket zou de vrouw echter uit zijn geweest op de erfenis.

Tijdens het onderzoek kwam een rapport van professor Wim Distelmans ter sprake dat stelde dat de injectie niet tot de dood van de vrouw had kunnen leiden. De kamer van inbeschuldigingstelling achtte die bevinding niet overtuigend genoeg en verwees de verpleegster gisteren door naar het hof van assisen. Een jury zal oordelen of de vrouw schuldig is aan moord of handelde uit medelijden. De verpleegster zal zich niet kunnen beroepen op de nieuwe euthanasiewet, die toen nog niet in werking was getreden.

We verwijzen hier tevens naar het interessante getuigenis van dokter V. onder de titel: *Ze hebben mij een loer gedraaid*, Knack, nr. 26, 29 juni 2005, blz. 46–49.

Dit getuigenis bevestigt wat we in de inleiding schreven: de euthanasiewet moet patiënten beschermen en artsen meer rechtszekerheid geven. In de praktijk zijn artsen banger dan ooit om euthanasie toe te passen.

Aflevering 9: Waarom moet ik anders worden?

Drugsgebruik is een thema dat een plaats verdient in de lessen godsdienst. De kritiek dat de les godsdienst dan vernauwd wordt tot een les maatschappijleer is slechts terecht daar waar het thema oppervlakkig bestudeerd wordt. Indien de problematiek onderworpen wordt aan een grondige analyse, komt men als vanzelf bij de zingevingsthematiek. Drugs worden ondermeer gebruikt om een antwoord te bieden aan de existentiële leegte die zich manifesteert in eenzaamheid en verveling. Met andere woorden: jongeren die zich eenzaam voelen of zich vervelen, zijn vatbaar voor drugsgebruik. Eenzaamheid en verveling zijn op hun beurt niet te herleiden tot temporele psychische of sociale problemen; ze zijn inherent aan het bestaan van elke persoon. In die zin moet iedereen afrekenen met eenzaamheid en verveling.

Vele voorlichtingcampagnes hebben inzake drugsgebruik enkel oog voor de sociale en psychologische elementen die hiermee verbonden zijn. Drugsgebruik wordt dan als experimenteergedrag gekenschetst en daarbij wordt de invloed van de peer group in de verf gezet. Als voorbeeld citeren we uit de brochure *Jongeren en drugsgebruik. Een leidraad voor ouders* (provinciebestuur West-Vlaanderen, West-Vlaanderen 2002), p.6:

“Naast het uitproberen van bepaalde soorten gedrag, gaat je kind ook experimenteren met zijn uiterlijk, met relaties, met seksualiteit en ook met genotsmiddelen. Hij heeft behoefte aan kicks die hem de bewondering van de groep zullen garanderen: risico's durven nemen, zichzelf overtreffen op allerlei vlakken, enzovoort...”

Verder in de brochure, in de *‘Zoektocht naar het waarom’* (p.21) wordt er wel over het zelfbeeld uitgewijd, maar de zingevingsthematiek komt nergens aan bod.

Het spreekt voor zich dat bij drugsgebruik van jongeren niet naar het geloof moet gegrepen worden als dé oplossing. Een dergelijke fundamentalistische stellingname is niet raadzaam. Wel willen we aangeven dat de vragen over het ‘waarom’ niet ophouden bij ‘experimenteergedrag’ en ‘beïnvloeding van anderen’.

Het leerlingendeel bestaat uit een gesprek tussen dokter Rik en Lies.

Lies, ooit een prima leerlinge, heeft het op studiegebied laten afweten. Haar drugsgebruik is één van de belangrijkste oorzaken. In het gesprek hebben we het thema van zingeving ingesloten. Ons komt het voor dat het thema er op zijn plaats is, meer zelfs, dat het een substantieel onderdeel vormt van het spreken over drugs.

Voor de didactische verwerking verwijzen we opnieuw naar de handleiding bij vorige afleveringen.

Als concrete verwerking van deze aflevering stellen we een rollenspel voor. Laat één leerling dokter Rik spelen, een ander speelt de rol van Lies. De leerkracht of de leerlingen vullen zelf in welke elementen uit het verhaal opgenomen worden.

Bij de bespreking komen volgende onderwerpen aan de orde:

Ouder-kindrelatie

Zijn alle ervaringen, bedenkingen en vragen bespreekbaar met ouders? Waarom (niet)? Hoe kunnen ouders hun kinderen terechtwijzen? Welke macht hebben ouders over hun kinderen? Welke initiatieven kunnen ouders van drugsgebruikers nemen?

Presteren op school

Heeft een jongere het recht om er op school de brui aan te geven? Is een mens autonoom en heeft ieder het recht met zijn leven te doen wat hij wil? Wat betekent 'goed presteren'? Hebben jongeren inzake presteren op school een verantwoordelijkheid tegenover de ouders? Leg uit. Welke voorwaarden zijn noodzakelijk om te kunnen presteren op school? Hoe worden leerlingen op hun prestaties geëvalueerd? Ga je akkoord met het evaluatiesysteem?

Drugsgebruik

Waarom gebruikt iemand drugs? Zijn drugs een recht? Moeten ze gelegaliseerd worden? Wanneer ben je verslaafd? Zijn alle producten die verslavend werken meteen ook drugs? (Probeer te komen tot heldere definities.) Klopt het dat de helft van de jongeren aan de drugs is?

Zingeving

Hebben drugsgebruikers 'zingevingproblemen'? Zijn er levensbeschouwingen die het drugsgebruik in de hand werken? (Leg uit.) Kan een levensbeschouwing iemand van drugs afhelpen? Wordt in de hulpverlening in het algemeen (bij drugsgebruik in het bijzonder) aandacht besteed aan levensbeschouwingen? Waarom (niet)?

Het verhaal zelf

Evalueer de houding van Lies en van Rik. Waarom is Rik op het einde van het verhaal boos op zichzelf? (Beschrijf met eigen woorden.)

Het verdient aanbeveling dat leerlingen op zoek gaan naar objectieve antwoorden, bijvoorbeeld op de vraag: *Klopt het dat de helft van de jongeren aan de drugs is?* Een les in het computerlokaal met internet, kan helpen om de nodige kennis van zaken te verwerven.

Aflevering 10: Water en vuur

De aflevering van vandaag delen we op in twee verhalen waarbij we de didactiek van de oppositie hanteren. We confronteren de levenswijze van een monnik met die van een prostituee. Het is niet de bedoeling een negatief standpunt in te nemen en we hopen dat onze beschrijving zodanig is dat ze mogelijkheid tot empathie biedt, zowel in het geval van de monnik als in dat van de prostituee.

Voor de concrete didactische verwerking, verwijzen we opnieuw naar de handleidingen bij vorige afleveringen.

Het verhaal biedt mogelijkheden tot introspectie. Een van de meest voor de hand liggende introspectievragen is: kun jij je voorstellen dat je kiest voor een dergelijke levenswijze? Waarom (niet)? We hebben andere introspectievragen opgenomen bij de analyse van de tekst. Misschien dat dit verhaal zich wat moeilijker leent voor een creatieve uitwerking en is bijvoorbeeld een rollenspel niet haalbaar omdat beide levenskeuzen vrij ver buiten de leefwereld van de leerlingen liggen. Het is de lezer of gebruiker die hierover zal moeten oordelen. Toch hopen we dat de personages levensecht overkomen. Om het werken met dit eerder lange verhaal gemakkelijker te maken, plaatsten we een regelnummering.

Analyse van de tekst

Bij het verhaal van broeder Samuel kunnen volgende vragen of opdrachten:

- Waarom is Samuel monnik geworden?
- Wat met eigen woorden samen wat broeder Samuel over de tijd vertelt.
- Waarom hecht broeder Samuel zoveel belang aan de stilte?
- Zou je op basis van wat broeder Samuel over eenzaamheid zegt, positieve en negatieve eenzaamheid kunnen onderscheiden. Geef uitleg.
- Broeder Samuel is niet bang voor de dood. Hoe kun je dit rijmen met het feit dat hij 'zo gelukkig' is?
- Hoe moeten we ons volgens broeder Samuel de hemel voorstellen? Probeer zijn invulling wat concreter te maken.

Bij het verhaal van de prostituee Karin kunnen volgende vragen of opdrachten:

- Wat bedoelt Karin met haar vraag: 'Je lacht toch niet met mij?'
- Hoe kun je verklaren dat Karin zo preuts is?
- Waarom zou Karin haar klanten 'patiënten' noemen? Zijn prostituees dan sociale werkers?
- Hoe legitimeren Karins klanten zich voor hun gedrag? Zijn hun argumenten terecht?
- Geef jouw oordeel over prostitutie.

Op het internet is over het leven van monniken en over prostitutie heel wat informatie te vinden.

De Sint-Sixtusabdij vind je op www.sintsixtus.be

Andere didactische verwerkingsmogelijkheid

We willen graag nog twee op dit verhaal toepasbare didactische uitwerkingen voorstellen.

1. Balans opstellen

De leerkracht kan de leerlingen een balans met positieve en negatieve aspecten laten opstellen waarbij beide levenswijzen worden ontleed. Daarbij vertrekt men van de tekst. Bijvoorbeeld het belang dat broeder Samuel hecht aan de stilte wordt in de positieve kant opgenomen. Als de voorbeelden uit de tekst uitgeput zijn, vervolledigen de leerlingen de balans aan de hand van eigen ideeën. Misschien dat dit opstellen van een balans best eerst persoonlijk kan gebeuren om nadien in plenum besproken te worden. Laat de leerlingen ook een eindoordeel opschrijven of uitspreken.

2. Affectenmatrix

Er kan gewerkt worden met een affectenmatrix. We volgen hierbij de methode die werd uitgewerkt in Respons T5, *Handleiding*, blz. 114.

Een affectenmatrix stelt de leerlingen in staat hun gevoelens ten aanzien van bepaalde keuzen, situaties of uitspraken op te sporen en uit te spreken. In de eerste plaats moeten ze dus een waardecijfer toekennen: een 0 betekent dat het gevoel niet wordt opgeroepen, een 5 dat het heel sterk wordt aanvoeld.

5 = heel sterk, 4 = sterk, 3 = tamelijk sterk, 2 = tamelijk weinig, 1 = weinig, 0 = niet.

De leerlingen vullen individueel de matrix in. De scores bij de gevoelens worden opgeteld. Na het invullen is er tijd voor de vertelronde. Als iemand zijn scores toelicht, geldt de afspraak dat niemand commentaar geeft. Wat de bespreking van de scores betreft, heeft men de keuze: ofwel kan men het gevoel bij elke casus bespreken, ofwel kan men zich beperken tot de totalen. Daarna is er mogelijkheid tot een klassengesprek.

Wat tussen aanhalingstekens staat, moet als uitspraak begrepen worden, het overige zijn situatieschetsen.

Vul bij elke uitspraak of situatiebeschrijving in welke gevoelens die bij jou oproept en duid met een cijfer die gevoelswaarde aan. Een 0 betekent dat het gevoel niet, een 5 dat het gevoel heel sterk wordt aanvoeld. 5 = heel sterk, 4 = sterk, 3 = tamelijk sterk, 2 = tamelijk weinig, 1 = weinig, 0 = niet.

Aflevering 11. Hij heeft niet veel nodig, hij beseft het toch niet

In het eerste deel van deze aflevering zijn Rik en Angela op zoek naar een motivatie voor hun kinderwens. Ze moeten vaststellen dat dit geen rationeel verlangen is.

In het tweede deel wordt een moeder met haar zoon ten tonele gevoerd. De jongen, Dirk, lijdt aan het syndroom van Down en de moeder maakt zich zorgen om zijn toekomst. Ze is op zoek naar een degelijk opvangtehuis waar haar zoon de rest van zijn leven, ook na haar dood, kan verblijven. En als ze meent een geschikte plaats gevonden te hebben, dwarsbomen haar twee andere zonen haar plannen. Ze vinden dat ze recht hebben op elk hun deel van de erfenis en dat Dirk niet omwille van zijn handicap bevoordeeld moet worden.

Wat *het eerste deel* betreft kan een gesprek met de leerlingen volstaan om tot opheldering van het probleem te komen: waarom wensen mensen kinderen?

Het *tweede deel* hebben we opgevat als een actualisatie van de parabel van de arbeiders van het elfde uur. De leerlingen lezen eerst het verhaal en bepalen hun standpunt ten aanzien van het geschetste probleem: Wie heeft gelijk, de moeder of de zonen? Waarom?

Daarna wordt de link gelegd met de parabel.

Mt 20, 1 - 16, NBV

¹Het is met het koninkrijk van de hemel als met een landheer die er bij het ochtendgloren op uittrok om dagloners voor zijn wijngaard te zoeken. ²Nadat hij met de arbeiders een dagloon van een denarie overeengekomen was, stuurde hij hen naar zijn wijngaard. ³Drie uur later trok hij er opnieuw op uit, en toen hij anderen werkloos op het marktplein zag staan, ⁴zei hij ook tegen hen: “Gaan jullie ook maar naar de wijngaard, de betaling zal rechtvaardig zijn.” ⁵En ze gingen erheen. Rond het middaguur ging hij er nogmaals op uit, en drie uur later weer, en handelde als tevoren. ⁶Toen hij tegen het elfde uur van de dag nog eens op weg ging, trof hij een groepje dat er nog steeds stond. Hij vroeg hun: “Waarom staan jullie hier de hele dag zonder werk?” ⁷“Niemand wilde ons in dienst nemen,” antwoordden ze. Hij zei hun: “Gaan jullie ook maar naar de wijngaard.” ⁸Toen de avond gevallen was, zei de heer van de wijngaard tegen zijn rentmeester: “Roep de arbeiders bij je en betaal hun het loon uit. Begin daarbij met de laatsten en eindig met de eersten.” ⁹En zij die er vanaf het elfde uur waren, kwamen naar voren en kregen ieder een denarie. ¹⁰En toen zij die als eersten waren gekomen naar voren stapten, dachten ze dat zij wel meer zouden krijgen. Maar ook zij kregen ieder die ene denarie. ¹¹Toen ze die in handen hadden, gingen ze bij de landheer hun beklag doen: ¹²“Die laatsten hebben één uur gewerkt en u behandelt hen zoals u ons behandelt, terwijl wij het onder de brandende zon de hele dag hebben volgehouden.” ¹³Hij gaf een van hen ten antwoord: “Beste man, ik behandel je toch niet onrechtvaardig? Je hebt toch ingestemd met het loon van één denarie?” ¹⁴Neem dan aan wat je toekomt en ga. Ik wil aan die laatsten nu eenmaal hetzelfde betalen als aan jou. ¹⁵Of mag ik met mijn geld niet doen wat ik wil? Zet het kwaad bloed dat ik goed ben?” ¹⁶Zo zullen de laatsten de eersten zijn en de eersten de laatsten.’

Volgende overweging omdat sommigen bezwaar kunnen hebben tegen het recontextualiseren van de parabel. Jezus heeft het duidelijk over God en het Rijk Gods. Dit betekent niet dat de parabel onrecht aangedaan wordt als men de economische realiteit in de bespreking opneemt. Uiteindelijk heeft het Rijk Gods consequenties voor het heden. Jezus ziet God aanwezig in verhoudingen die nu al aan het Rijk Gods gestalte geven.

“Deze parabel speelt zich af in een extreem liberale vorm van arbeidsmarkt, nl. een daglonersmarkt, een soort werkbeurs zoals die in de jaren ‘20 bij ons nog courant bestond. Werkzoekenden leven er dag na dag in de onzekerheid of ze ‘s avonds wel een loon naar huis zullen brengen. Ook hier neemt Jezus een stelling in voor de waardigheid van de werkende of werkzoekende mens. Hij zou zover gaan iedereen werk te garanderen, al is het maar voor een paar uurtjes. Sterker nog, Hij zou de inkomensverdeling loskoppelen van de gewerkte arbeidsduur en iedereen, ongeacht zijn arbeidsduur, eenzelfde inkomen toemeten. Het lijkt wel de welvaartsstaat in het kwadraat, met een utopisch systeem van sociale zekerheid. Ook achter deze parabel steekt natuurlijk meer dan een economische boodschap, maar laat ons voor een keer ook naar die enge interpretatie kijken. Je zou er bijna geen raad mee weten.” (NIKAISE, I., *De gespleten samenleving. Bij een genezing op sabbat en bij de parabel van de werkers van het elfde uur*, Catechetische Service, jg. 25, nr. 2, jan. 1998, blz. 1-3).

Voor wie de parabel intensiever wil gebruiken verwijzen we naar *Handleiding Respons T5*, Patmos, Pelckmans 2002, blz. 63-65.

Aflevering 12: Captagon is toch een wondermiddel!?

In deze aflevering confronteren we Rik met het studentenleed. Arne, een derdejaarsstudent zit midden in de examens en ziet het niet meer zitten. Zijn batterijen zijn leeg, emotioneel ligt hij in de knoop en hij twijfelt of hij eigenlijk wel verder wil. Eens te meer een verhaal over zingeving, maar ook een bezinning over enkele maatschappelijke verschijnselen die vragen doen rijzen. We plaatsen de verwerkte problematieken op een rij:

- Het belang van de zon voor de gezondheid
- Het gewicht van het studeren
- De impact van het slagen / niet slagen
- Het dopinggebruik door sporters en studenten

Rik neemt tegenover studeren twee standpunten in. In een eerste stellingname (r. 89-141) verdedigt hij dat studies zwaar moeten zijn. Later herziet hij zijn mening en neemt een milder standpunt in (r. 256-278). De leerkracht kan beide visies laten evalueren.

Verder raden we de leerkracht aan te werken met introspectievragen. In vorige afleveringen legden we uit hoe dat in zijn werk gaat. Op een bepaald ogenblik zal ook de zin van het studeren ter sprake komen. De leerlingen kunnen zich spiegelen aan de houding van de student Arne. Waar halen zij de motivatie vandaan om voor school te werken? In welk perspectief situeren zij hun studies? Hoe sterk willen zij zich engageren? Hebben zij zicht op hun eigen draagkracht en op de draaglast van hogere studies? Wat willen zij bereiken en waarom?

Naast de ‘grote vragen naar zin’ lijkt het ons ook interessant om zich te buigen over ‘de dagdagelijkse dingen’ van het studeren. Hoe studeer jij? Neem jij veel pauzes? Gebruik jij medicatie? Zie je het soms ook niet meer zitten? Dergelijke vragen kunnen afgeleid worden uit de ervaringen van de student uit het verhaal.

Aflevering 13. Duivels en mensen

We brengen ditmaal een verhaal waarin we over de duivel nadenken. Toevallig blijkt dit aflevering dertien te zijn. Toeval of niet? Leven we in een wereld waarin geesten, demonen en satan heimelijk ons doen en laten beïnvloeden?

In *Catechetische Service*, jg. 32, nr.1, okt. 2004, is al een artikel aan het thema gewijd met als titel *Duivels en demonen in het godsdienstonderwijs. Gesprek met docenten godsdienst / levensbeschouwing*. We kiezen evenwel voor een heel andere invalshoek. Waar in het bovenvermelde artikel vooral sprake is over spiritisme en satanisme, hebben we in het verhaal dat voorligt de duivel als religieus–antropologisch fenomeen benaderd. De twee invalshoeken vormen geen tegengestelde standpunten, maar kunnen als aanvullingen beschouwd worden.

We willen ook verwijzen naar het boek van NICO TER LINDEN, *Koning op een ezel*, Amsterdam 2005. Op de bladzijden 103/106 schrijft hij een verhaal, *Legioen was zij naam*, dat dezelfde bijbelperikope (Mc 5,1-20) als onderwerp heeft. Zijn interpretatie gaat in dezelfde richting als deze die wij uitgaan. Daarom is het interessant ook de recensies van *Koning op een ezel* van Frans Lefevre en van Hans Ausloos verder in dit nummer, eens door te nemen.

Inhoud: Angela die toevallig in Riks kabinet de Bijbel open ziet liggen, leest het verhaal van de genezing van een bezetene (Mc 5, 1-20). Ze oordeelt dat het een verhaal is dat niet meer van deze tijd is en hekelt Rik omdat hij dergelijke *vertellingen* blijkbaar wel de moeite vindt. Rik geeft zijn interpretatie van het verhaal.

De twee interpretatiesleutels die de figuur van de duivel verklaren en die de kerkelijke traditie aanreikt, worden in het artikel verwerkt.

De *eerste interpretatiesleutel* ziet de duivel als een *het*, een blinde kracht die de mens wegrukt van alles wat zijn persoon ten goede komt. De mens zien als persoon omvat dat hij opgevat wordt als een evoluerende of groeiende instantie waarbij alle dimensies (individuele, sociale, religieuze) harmonisch en moreel worden uitgebouwd. Belangrijke waarden daarbij zijn: liefde, vertrouwen, integriteit, vrijheid, solidariteit en verantwoordelijkheid. De duivel als *onpersoon* wordt wel eens vergeleken met de instantie die door Freud het *Es* wordt genoemd. Naast het *Es* is er nog het *Ich* (het bewuste ik) en het *Uber-ich* (het geweten, de sociale instantie in het ik), terwijl het *Es* dan het duistere driftenleven is. Dit verklaart onder meer waarom seksualiteit van tijd tot tijd als verdacht wordt opgevat en geassocieerd wordt met duivelse praktijken.

De *tweede interpretatiesleutel* ziet de duivel als een persoon, een opponent van God, die de mens het kwade influistert. Er zijn verschillende mythische verhalen die zijn ontstaan uitleggen (bijvoorbeeld als *gevallen engel*). Tegen een dergelijke interpretatie zijn kritieken te formuleren (o.a. het dualistisch wereld- en mensbeeld), maar aan de andere kant komt zij tegemoet aan de menselijke ervaring waarbij het gevoel, de indruk ontstaat dat men door een persoon verleid wordt tot het kwaad. Uit het verhaal van de bezetene hebben we *naast het thema van de duivel* de twee volgende elementen onderzocht:

- Waarom wordt de bezetene als het ware gesproken in plaats van zelf te spreken, en
- Waarom verzet de bezetene zich tegen zijn genezing?

Ten slotte hebben we ook aandacht voor de genezing zelf.

Als didactische verwerking stellen we het volgende voor. Nadat de leerlingen het verhaal gelezen hebben (individueel of collectief), volgt een klassengesprek waarbij opmerkingen worden geformuleerd. Daarbij kunnen vier vragen als leesrooster dienen:

- Hoe worden ervaringen en bedenkingen geformuleerd? Wat vind jij slecht / goed geformuleerd en waarom?
- Wat sluit aan bij jouw ervaringen? Waarin herken je jezelf?
- Wat staat totaal buiten je eigen ervaringen? Wat vind jij onbegrijpelijk / vreemd / absurd / belachelijk?
- Hoe beoordeel jij de relatie van Rik en Angela?

Verder lijkt de tekst geschikt als een intro op een bezinning waarbij leerlingen nadenken over de duivels in hun leven. Op welke punten zitten zij vast, zijn ze verslaafd of doen ze zichzelf of anderen onrecht aan? Misschien kunnen ze hun bevindingen in een logboek noteren. Als de klassfeer het toelaat, kan over 'de duivels in het eigen leven' een gesprek gevoerd worden. Misschien kan dan ook aandacht aan mogelijke therapieën besteed worden.

Dan is er ook nog de mogelijkheid van een discussie over het bestaan van de duivel. Zoals de collega's die getuigen in het artikel *Duivels en demonen in het godsdienstonderwijs. Gesprek met docenten godsdienst / levensbeschouwing* raden wij experimenten met spiritisme met stelligheid af. Het veroorzaakt bij sommige leerlingen angst en het gevaar is reëel dat een begeleider / leerkracht in een situatie terechtkomt die hij niet meer in de hand heeft.

Intermezzo: Het verhaal als geheel

Vooraleer *aflevering 14* te bespreken, willen we graag enkele didactische opmerkingen formuleren die te maken hebben met het verhaal *Dagboek van een arts* als geheel. Het zijn opmerkingen die voortspuiten uit eigen ervaring.

Dit schooljaar lieten we de leerlingen zelf elk een aflevering voorbereiden. In het begin van het jaar deelden we de hele reeks uit en met de leerlingen spraken we af op welke dag zij de hun toevertrouwde aflevering naar voren zouden brengen. Via e-mail stuurden we hun de respectieve handleiding, zij het soms in aangepaste vorm.

Globaal bevat de opdracht voor de leerlingen volgende twee onderdelen:

1. Geef een samenvatting van de aflevering, gevolgd door eigen commentaar waarin je naar eigen keuze dieper ingaat op bepaalde onderwerpen.
2. Integreer enkele tips uit de handleiding in je bespreking.

De eerste leerling die aan bod kwam had zijn stuk slechts matig voorbereid en het waren de overige leerlingen die hem daarvoor terechtwezen.

Ons aandeel als leerkracht hielden we bewust klein. We kwamen enkel tussen als gesprekken vast raakten of als het gesprek chaotisch dreigde te worden. Bewust weerhielden we ons van commentaar, tenzij de leerlingen uitdrukkelijk om onze mening vroegen.

Deze werkwijze biedt verschillende voordelen:

- Er is werkelijk *respect voor de beginsituatie* want de leerlingen hebben zelf het gesprek in handen. Er is geen ‘verborgen agenda’, geen didactiek waarbij de leerkracht het ‘laatste woord’ heeft.
- Er is *ruimte voor inleving*. Alle leerlingen hebben het hele verhaal doorgenomen en niet enkel de hun toegewezen aflevering. Dit toont aan dat ze geïnteresseerd zijn. Daarbij fungeert de figuur van dokter Rik vaak als alter ego: dokter Rik handelt / ziet het zo en zo, ik zo en zo.
- Wanneer leerlingen de vrijheid krijgen, gaan ze het *levensbeschouwelijke discours* niet uit de weg. Wat de leerkracht godsdienst uiteindelijk beoogt, namelijk een levensbeschouwelijk gesprek, komt er uiteindelijk ook uit, maar op het tempo en in de taal van de leerlingen.

We durven deze werkwijze aan te bevelen. Ze vormt een dankbare afwisseling voor het meer systematisch gerichte lesgeven. Daarom laten we de afleveringen ook niet allemaal na elkaar bespreken, maar voorzien we intervallen.

Aflevering 14: Aan het einde van de tunnel is er licht

In deze aflevering wordt Lies (uit *aflevering 9, Waarom moet ik anders worden?*) weer ten tonele gevoerd en worden de problemen waarmee ze kampt verder uitgediept. Blijkbaar heeft Lies niet enkel een drugsprobleem, maar reiken de ‘duivels’ (zie daarover *aflevering 13, Duivels en mensen*) veel dieper. De ultieme oorzaak blijkt uiteindelijk seksueel misbruik te zijn. Rik, die bij een eerste consultatie van Lies vond dat hij de zaken verkeerd aangepakt had, is nu op zijn hoede. Temeer omdat hij Lies als grensgeval ervaart: haar problematiek vormt de grens van wat hij als huisarts aankan. Verschillende keren spoort hij haar aan om gespecialiseerde hulp te zoeken, maar anderzijds wil hij haar niet in de steek laten.

Er wordt veel ruimte gelaten voor de voorgeschiedenis, waarin geprobeerd wordt aan te tonen dat menselijke problemen met elkaar verweven zijn. Vaak hebben de moeilijkheden waarmee mensen kampen een lange ontstaansgeschiedenis en heeft het weinig zin om enkel met het heden rekening te houden. Meestal moet men terug naar het verleden. Uiteindelijk maakt dat de realiteit nog complexer dan ze al is. Neem nu het voorbeeld van seksueel misbruik bij kinderen. Als dit misbruik gebeurt ten aanzien van heel jonge kinderen, vormt dat dan geen verzwarende factor? Ook voor incestslachtoffers zal het wel zo zijn dat de verwarring en de ontredde des te groter is naargelang de feiten gebeurden op jonge leeftijd. Is er voor dergelijke slachtoffers nog een kans op genezing? Ons lijkt dat heel onwaarschijnlijk en daarom laten we Lies zeggen: *“Wat mijn ouders mij hebben aangedaan is niet enkel iets dat tot het verleden behoort, maar ook tot de toekomst. Ik zal er heel mijn leven moeten mee leven. Heel mijn leven zal ik mishandeld blijven.”*

Betekent dat dan dat er voor mensen met een zwaar psychisch trauma geen hoop op genezing is? We hebben niet de deskundigheid om daarop te antwoorden. Misschien ligt het antwoord wel ergens in de opmerking van een psychiatrisch verpleegkundige, werkzaam op een afdeling waar mensen met psychoses behandeld worden, die vertelde dat de hedendaagse aanpak erin bestaat dat verder gewerkt wordt met ‘het gezonde deel’. *‘Niemand’, zei ze, ‘is helemaal ziek. Er bestaat altijd nog een deel dat niet aangetast is. Daarmee moet gewerkt worden.’* Wat Lies uit het verhaal meemaakte, kan niet worden weggewist. Zij zal daar heel haar leven door getekend blijven. Dat wil echter niet zeggen dat geheel haar leven door de mangel van haar traumatische ervaringen getrokken moet worden. Ieder mens moet in zijn ziel plaats voorzien voor negatieve en positieve ervaringen en iedereen moet ervoor zorgen dat die ruimtes van elkaar gescheiden blijven.

Wat de didactische verwerking betreft.

In aflevering 13 *Duivels en mensen*, gaven we de hint de leerlingen te laten zoeken naar de duivels in hun leven. Met duivels werd vooral bedoeld: foppende gedachten, vooroordelen, ideeën die het denken vastleggen, maar ook gewoontes en handelingen die de mensen beroven van hun vrijheid en waardoor ze zichzelf niet (meer) zijn.

Hier zou een vergelijkbare opdracht op zijn plaats zijn waarbij de leerlingen op zoek gaan naar de trauma’s uit hun leven. Het is het gezond verstand van de leerkracht dat zal moeten uitmaken of zoiets mogelijk is. We treden de leerkracht bij die beweert dat hij geen therapeut is en dat de godsdienstleerkracht niet uitgerust is om leerlingen gespecialiseerde psychische hulp te geven. Aan de andere kant zal elke leerkracht godsdienst zich wellicht opgeroepen weten door de heilzame boodschap van Christus en is het bijstaan van opgroeiende jongeren een aspect van naastenliefde.

Een belangrijk thema dat in deze aflevering aan bod komt, betreft dat van de *vergeving*. Een mogelijke aanpak is de tekst te laten lopen tot en met regel 215 en de leerlingen zelf een dialoog te laten schrijven waarbij het thema van vergeving aan bod komt. Laat de leerlingen hun zelfgemaakte dialoog voorlezen en verantwoorden. Interessante ideeën worden genoteerd.

Daarna kan gezocht worden wat *christelijke vergeving* betekent en in welke mate het begrip hier relevant is. Zie hiervoor bijvoorbeeld ook het dossier *Streng visie op vergeving* van Lieve Wouters in *Kerk en Leven* (<http://www.kerknet.be/kerkenleven/dossiers/vergeving.html>) waarin de auteur aan theoloog Pollefeyt de vraag stelt: *Wat houdt vergeven eigenlijk in?* Tussen haakjes: in deze geciteerde tekst hebben we de indruk dat prof. D. Pollefeyt het christelijke vergevingsbegrip te veel nuanceert en daardoor relativeert. We gaan wel akkoord met de voorwaarden die hij schetst om tot vergeving te komen.

Aflevering 15: Een kind van God

Met aflevering 15 *Een kind van God* kun je heel wat richtingen uit.

We geven kort de inhoud weer. Angela moet bevallen en aflevering 15 beschrijft de intense ervaring van een geboorte. Nadat zijn zoon geboren is, zoekt Rik zijn moeder op om haar van de blijde gebeurtenis op de hoogte te brengen. Het gesprek mondt uit op het onderwerp van het doopsel. Noch Rik, noch zijn moeder weten wat de voorwaarden zijn om gedoopt te kunnen worden. Niet enkel baby Jonas moet gedoopt worden, ook Angela overweegt zich te laten dopen.

Didactisch zijn er de volgende mogelijkheden:

- De leerlingen zoeken (bijvoorbeeld op internet) wat de voorwaarden zijn voor het doopsel. Daarna maken ze een afweging of ze het eens zijn met de bepalingen.
- De leerlingen beraden zich over het kerkmodel dat zij voorstaan: een gemeenschap van kerngelovigen ofwel een kerk waarin ook randkerkelijken een plaats krijgen.
- De leerlingen beoordelen Angela's geloofsbelijdenis. De leerlingen formuleren hun eigen geloofsbelijdenis: wat geloven zij en is dat voldoende om als christen of katholiek bestempeld te worden. Eventueel duiden ze met kleur aan waarvan ze overtuigd zijn, waarover ze twijfelen en wat ze absoluut niet aanvaarden. De geloofsbelijdenissen worden met elkaar vergeleken en er kan ook een vergelijking gemaakt worden met het symbolum van de apostelen.
- Over de geboorte. De leerlingen denken na over de volgende zinnen:
 - o Ze mocht de pijn niet ontvluchten, het was de prijs voor het geluk dat haar te beurt viel.
 - o Voor Rik was het een raadsel dat sommige mensen dergelijke momenten door een camera lieten opnemen waardoor Jan en alleman het gehele schouwspel op de beeldbuis kon bekijken.
 - o Rik had het gevoel dat zich hier een oertaferel afspeelde en de sfeer had iets buitentijdelijks, iets heiligs.
 - o De dood en de geboorte reiken elkaar de hand en degraderen alle andere levensmomenten tot peanuts.
- Creatieve opdracht: de leerlingen maken een geboortekaartje.
- De leerlingen denken na over het doopsel als inwijdingsritueel en nemen een standpunt in betreffende de kinderdoop.
- De leerlingen formuleren een eigen mening op de volgende uitspraak: "Toch moet je voorzichtig zijn, Rik. Stel dat er iets gebeurt en het kindje nog niet gedoopt is!" Ze gaan tevens na wat het officiële standpunt hierover is.
- Thomas heeft een In de Kijker (nr. 34) uitgewerkt rond het onderwerp van het doopsel: 'Het kind bij zijn naam noemen' (20 maart 2005). Daarin kan een leerkracht andere impulsen en verwerkingsopdrachten vinden.
(www.kuleuven.be/thomas/secundair_onderwijs/in_de_kijker/34_geboorte.php)

Aflevering 16: Gek zijn is gezond

We kozen *psychiatrie* als onderwerp voor deze aflevering. Het thema psychiatrie is een ideale aanhef om het bij jongeren over levensbeschouwing te hebben (cf. supra, Psychologie en levensbeschouwing). In dit deeltje van de leerkracht namen we die teksten op uit de brochure *Hoe anders is anders?* die kunnen dienen als achtergrondinformatie voor wie wil werken met deze aflevering.

(Volledige inhoud van de brochure: 1. Wat is normaal; 2. Freud is gezond; 3. Ziektebeelden; 4. Therapieën; 5. Psychologie en levensbeschouwing; 6. Vakoverschrijdende eindtermen; 7. Leerkrachtendagboek). De brochure wordt door ons gebruikt als begeleiding van een project waarbij jongeren met de psychiatrie geconfronteerd worden (cf. supra, 'Hoe anders is anders?').

Wie de hele brochure wenst te krijgen, kan dat via johanthomas32@hotmail.com.

In de eerste tekst *Hoe anders is anders?* vindt u het draaiboek van het project dat onder de naam *Hoe anders is anders?* nu al vijf jaar in onze school loopt.

De tweede tekst *Wat is normaal?* bezint zich over de vraag hoe kan uitgemaakt worden of iemand psychisch ziek is.

De derde en laatste tekst die we hier overnemen *Psychologie en levensbeschouwing* bevat enkele reflecties over de relatie levensbeschouwing - psychologie.

Deze drie teksten zijn bedoeld als hulp bij het uitwerken van deze zestiende aflevering. Hoe dat concreet kan gebeuren laten we aan de leerkracht zelf over. We blijven de werkwijze aanbevelen waarbij een leerling (of verschillende leerlingen) de aflevering voorbereidt, in samenspraak met de leerkracht. Opdat dit ook goed zou vlotten, kan die leerling het best ook over onderstaande de teksten uit de handleiding beschikken.

Hoe anders is anders?

We nemen de wereld in ons op via de zintuigen. Die indrukken zijn nooit zonder meer objectief, maar gekleurd door onze persoonlijkheid en de cultuur waarin we leven. Wat normaal is in interpretaties van die wereld staat veelal gelijk met de grootste gemene deler. In die zin is *normaal* een normerend begrip. Maar het is ook een relatief begrip, want wat vandaag normaal is, was in het verleden abnormaal of wordt in de toekomst abnormaal. *Normaliteit* beroept zich op de *common sense*, maar gebruikt ook slinkse technieken zoals onwetendheid, vooroordelen en taboes om haar macht te vrijwaren. Daardoor belemmert zij een empathische houding tegenover Anders Zijn.

Onwetendheid, vooroordelen en taboes tegenover *Anders Zijn* kunnen doorbroken worden. De psychiatrie zat decennia lang achter muren verscholen. Vandaag leven we in een veranderende realiteit. Muren worden gesloopt en de psychiatrische patiënt raakt alsmaar meer uit zijn isolement bevrijd. In Ieper werken het Koninklijk Technisch Atheneum, het Koninklijk Atheneum en het Psychiatrisch Ziekenhuis H. Hart samen om in Ieper dit emancipatieproces te bevorderen.

Precies 5 jaar geleden startte het project *Hoe anders is Anders* met deelname aan een wedstrijd georganiseerd door het Heilig Hart Ziekenhuis. De inzending van het KA, de kortfilm *Uit De Bol*, viel net niet in de prijzen maar het werd wel meteen het startschot voor een intense samenwerking tussen enerzijds het Psychiatrisch Ziekenhuis H. Hart en anderzijds het KTA en KA. Vanuit de organisatie *Hoe Anders is Anders?* (<http://www.haia.be/>) die inleefdagen in de psychiatrie in Vlaanderen coördineert, werd in het eerste jaar van ons project ondersteuning geboden. In de vorm van advies en van een publicatie van enkele dagboekfragmenten van

leerlingen werd een steentje bijgedragen. Vijf jaar later is de samenwerking en het project een eigen, zelfstandig leven gaan leiden.

Leerlingen van het laatste jaar krijgen nu de kans om zich in te leven in het dagelijkse leven van het ziekenhuis. Verspreid over het ziekenhuis maken de leerlingen drie namiddagen het reilen en zeilen op een afdeling mee. Kennismaken met de bewoners, gesprekken voeren en luisteren naar het verhaal van de mensen, is een doel op zich. Om het zich inleven in de situatie van de psychiatrische patiënt mogelijk te maken, leggen de leerlingen dezelfde weg af als de patiënt die in het H. Hart opgenomen wordt. Daartoe vullen ze een vragenlijst in en voeren een intakegesprek met een verpleegster. Een getuigenis van een patiënt die zijn verhaal over het leven met zijn ziekte vertelt, breekt de weerstand van de laatste onverschilligen.

De leerlingen worden niet zomaar in het ziekenhuis gedropt. In verschillende lessen worden de psychiatrie en de geestelijke gezondheid in het algemeen toegelicht. De verschillende ziektebeelden en de geschiedenis van de psychologie met zijn verschillende benaderingswijzen vormen de kennis waarmee de leerlingen gewapend worden. Ze kijken mee door de ogen van de grote wiskundige John Nash die leed aan paranoïde schizofrenie in de film *A Beautiful Mind*. De film vertelt het verhaal van Nobelprijswinnaar John Nash die worstelde met zijn ziekte.

De geschiedenis van de psychiatrie leren de leerlingen op een aanschouwelijke wijze kennen in het Guislainmuseum te Gent. Dezelfde dag bezoeken ze ook het SMAK-museum waar de confrontatie met de moderne kunst opnieuw de vraag van de normaliteit naar voren brengt. Moderne kunst daagt uit en vraagt de toeschouwer een andere bril op te zetten. Een bril die een verrassende kijk op de werkelijkheid kan geven. Hoe anders dan anders die ook is.

Na afloop van de inleefdagen krijgen de leerlingen de kans om hun ervaringen en gevoelens in een kunstwerk vast te leggen. Het onderwerp van de kunstwerken wordt bepaald door de tijdelijke tentoonstelling in het Guislainmuseum, maar er wordt wel gezorgd voor een levensbeschouwelijke link. Dit jaar werd gekozen voor het thema *Goed en kwaad* wat de bespreking van de kunstwerken naar een diepzinnig levensbeschouwelijke discussie leidde.

Wat is normaal?

Er bestaan geen objectieve criteria

Mensen die geestelijk ziek zijn, worden vaak als *abnormalen* beschouwd. Impliciet wordt dan de sociale norm toegepast: abnormaal is elk gedrag dat afwijkt van de grootste gemene deler. In feite betekent dit dat wie psychisch ziek is meteen ook gecatalogiseerd wordt als *niet aangepast aan de maatschappij*. Dit is een heel gevaarlijke misvatting: iedereen die enigszins afwijkend is van wat de modale burger genoemd kan worden, is abnormaal, m.a.w. elke creatieve geest, iedereen die durft tegen de stroom invaren of weigert modetrends te volgen, kan dan als niet normaal gestigmatiseerd worden. In een pervers maatschappelijk systeem als het nazisme is duidelijk geworden waartoe zoiets kan leiden.

Omdat ingezien werd dat het gebruik van de sociale norm berustte op een misvatting die verstrekkende negatieve gevolgen had, probeerde men *geestesziek* te omschrijven aan de hand van de waarneming. Psychisch zieke mensen zijn zij die de werkelijkheid niet zien zoals ze is. Maar ook met dit criterium raakt men niet verder. Wat is werkelijkheid? Is die voor iedereen dezelfde? Wat is kennis? Is elke kennis te herleiden tot wetenschappelijke kennis? Als men de kennis beperkt tot wat empirisch getoetst kan worden, dan treedt een serieuze verschraling van de werkelijkheid op.

Besluit: men kan niet van buitenaf of met objectieve meetinstrumenten zeggen wie psychisch ziek is. Als men wil bepalen wie psychisch ziek is, dan moet men psychologische criteria aanwenden.

Psychologische criteria

1. Het vermogen om te **werken**.

Door het werk geeft de mens opnieuw gestalte aan zijn natuurlijk milieu, op de eerste plaats om aan zijn behoeften te voldoen. Het werk is dus een activiteit waardoor het leven in stand gehouden wordt. Daarenboven komt de mens, dankzij het werk, zijn afhankelijkheid te boven en bevestigt hij zijn psychologische autonomie ten aanzien van de ander. Het zal meteen duidelijk zijn dat het psychisch onvermogen om te werken in tegenspraak is met de natuurlijke neiging tot zelfbehoud en met de autonomie die men verwachten mag van iemand die psychologisch en intellectueel tot rijpheid gekomen is.

2. Een zindelijk gebruik van de **taal**.

Wij spreken over een onzindelijk taalgebruik als een taal haar symboolwaarde verliest. Dat kan zich op twee vlakken uiten: ten eerste in een taalgebruik gespeend van elke communicatiewaarde of ten tweede in een taalgebruik waarbij de taal verengd is tot haar nuttigheidsfunctie, wat wijst op een affectieve verschraling.

3. Het vermogen om te **beminnen**.

Het is natuurlijk heel moeilijk om een éénduidige definitie te geven van wat liefde betekent. De liefde is in de loop van de geschiedenis onophoudelijk beschreven en blijkbaar zijn er nog steeds auteurs die menen dat zij er de *final touch* moeten aan toevoegen. Over één wezenlijk kenmerk van de liefde kan men het algemeen eens worden: zij is de begeerte naar gemeenschap en vereniging. Deze omschrijving is anderzijds zo ruim dat ze leeg aan betekenis wordt. Het is gemakkelijker om het onvermogen om lief te hebben te omschrijven. Liefde onttaardt daar waar zij enerzijds verstrikt raakt in een hartstochtelijke afhankelijkheid of anderzijds in hatelijke onverdraagzaamheid.

4. De bekwaamheid om te **genieten**.

De mens zoekt constant om te genieten. Het is een zodanig fundamentele eigenschap van het bestaan, dat de mens steeds op zoek is naar genotsvermeerdering waardoor men nader gebracht wordt tot het geluk dat, zo stelt Aristoteles, het einddoel van alle menselijk streven is. Natuurlijk kan de geluksverwezenlijking niet gezien worden als criterium van gezondheid, maar het onvermogen om te genieten is ontegensprekelijk een criterium voor pathologisch gedrag.

Psychologie en levensbeschouwing

Ben je normaal (normaler) als je niet / wel gelooft?

In elk geval hebben levensbeschouwingen veel met psychologie en zelfs met psychiatrie te maken. Het christelijke geloof kwam volgens Freud neer op een collectieve neurose en kan dus als pathologisch gedrag bestempeld worden. Dat het geloof als collectieve neurose de mens behoedt voor de vele individuele neuroses, mildert zijn bewering enigszins, maar weerhoudt de zienswijze niet waarbij het geloof gezien wordt als een ziekte.

Anderzijds kan de vraag gesteld worden of de vele mensen die het geloof afzweren of ontkennen niet verzeild geraken in een andere pathologie. Geloof maakt een wezenlijk deel uit

van onze geschiedenis en cultuur. Lijden atheïsten en ongelovigen niet aan een vorm van werkelijkheidsontkenning en moeten ze daarom niet als psychotisch bestempeld worden? Het dilemma geloof / ongelooft kan niet met rationele argumenten beslecht worden en zal nooit opgelost geraken. Wellicht moeten we genoeg nemen met de wijze en simpele woorden van prof. De Wachter: *“Er zijn verstandige mensen die niet geloven en er zijn verstandige mensen die wel geloven.”*

Durkheim, één van de belangrijkste grondleggers van de sociologie, kwam tot de conclusie dat het geluk van mensen niet zozeer afhankelijk was van zin geven of zien aan / in het leven, maar van de mogelijkheid om met onzin in het leven om te gaan. De begeerte van de mens is onuitputtelijk en oneindig: hij heeft nog maar de éne begeerte bevredigd of een andere steekt al de kop op. Vóór de mens ligt er altijd iets beters en mooiers. Denk maar aan een klein kind dat met een rateltje speelt, maar meteen zijn handje spreidt om de pop te ontvangen die wordt aangereikt. Genoeg is een woord waarmee de mens het van nature heel moeilijk heeft. Welnu, het kunnen omgaan met onzin, uitstel en zelfs het verzaken aan de begeerte maakt dat een mens gelukkig is. Hij die kan zeggen *‘Ik ben gelukkig met wat ik heb / ben’* is een gelukkig mens.

Elchardus, een Brusselse onderzoeker, heeft geprobeerd de stelling van Durkheim te vertalen in een studieontwerp. Hij stelde vast dat veel jongeren er niet in slagen om te gaan met onzin, uitstel of verzaking. Het zijn precies die jongeren die onverschillig staan tegenover levensbeschouwingen, vatbaar zijn voor racisme en opkomen voor law and order. Daartegenover staan de jongeren die wel één of andere levensbeschouwing aangaan. Zij blijken veel gelukkiger te zijn dan de eerste groep en dat op twee vlakken: ze voelen zich beter in hun vel en zijn ook gelukkiger op school. Kortom: het zich kunnen situeren in één of andere levensbeschouwing maakt de mens gelukkiger.

Maar, luidt vervolgens de vraag: zijn alle levensbeschouwingen gelijk? Kunnen levensbeschouwingen mensen aantasten in hun psychisch gezond functioneren?

Natuurlijk zijn niet alle levensbeschouwingen gelijk én kunnen levensbeschouwingen mensen ziek maken. Vandaar dat de vier criteria die we hebben gebruikt om iemand al dan niet als psychisch ziek te beschouwen ook hier van toepassing zijn. Die levensbeschouwing die de mens het vermogen afneemt om te kunnen arbeiden, genieten, talig te zijn of lief te hebben, moet als onmenselijk en gevaarlijk aan de kant worden geschoven. Met andere woorden: bij het beoordelen van een levensbeschouwing zijn de psychische gezondheid en het menselijke geluk de voornaamste criteria. Pas daarna verdienen andere criteria (waarheid, nut, e.a.) hun plaats.

Vervolgens willen we ingaan op de vraag: hoe diep is het water tussen ongelovige en gelovige levensbeschouwingen? Op de eerste plaats moet geantwoord worden: diep. Zowel ongelovige als gelovige levensbeschouwingen proberen een antwoord te bieden op de fundamentele angst van de mens en die antwoorden zijn héél verschillend. De gelovige levensbeschouwingen proberen een antwoord te bieden aan de angst voor de onzin en de eindigheid van het bestaan en vertrouwen in een Opperwezen. Ongelovige levensbeschouwingen worstelen met de angst om zich over te geven, om zich toe te vertrouwen en nemen vrede met wat menselijk is.

Anderzijds is het water tussen gelovigen en ongelovigen niet zo diep. Prof. Kruithof schrijft in zijn boek *De mens aan de grens* dat elke mens, en zeker de hedendaagse, nood heeft aan religie. Het woord religie is afgeleid van *religare* en betekent *verbondenheid*. Een mens moet zich verbonden weten met / in een groter geheel, wat dat ook moge zijn: een groep, de natuur, een levensbeschouwing. Het woord dat tegenover religie staat is *delinquentie*, wat *afscheiding*

betekent. Niemand leeft uit noch voor zichzelf alleen. Mensen die zich verbonden weten, hebben grote kans om geestelijk gezond te zijn en te blijven.

Ten slotte nog een vraag: moet je als jongere bang zijn om psychisch ziek te worden? Over het algemeen kan gesteld worden dat niemand graag ziek wordt. In die zin *word* je ook ziek: ziekte overvalt je. Psychisch ziek word je op basis van een trauma dat je niet kunt verwerken. Ziekte is een antwoord op een situatie die onhoudbaar wordt en is altijd een oplossing, zij het een ontoereikende oplossing. Hier ligt de verklaring voor het feit dat heel wat zieke mensen zich verzetten tegen hun genezing.

Zoals al eerder gesteld *word* je ziek, raak je het slachtoffer van een ziekte. Daartegen kun je je gedeeltelijk beschermen door *in beweging* te blijven en dat zowel fysisch als psychisch. Mensen die niet (meer) bewegen, zijn vatbaar voor ziektes. Vandaar het belang van open minded door het leven te gaan. Dat houdt in dat je je durft engageren in gedachten en daden, dat je open staat voor avontuur en toekomst, maar anderzijds ook dat je nimmer je kritische zin verliest.

Aflevering 17: Waarheid of leugen

Ditmaal werken we rond twee items:

- een ethisch dilemma
- en een vaak verkeerd begrepen geloofspunt van het christendom.

Het dilemma omvat ongeveer het hele verhaal: Rik krijgt bezoek van een man die een ongeval heeft veroorzaakt waarbij het slachtoffer het leven liet. Daarna pleegde hij vluchtmisdrijf. Hij vertelt Rik het hele verhaal en Rik raadt hem aan om zich bij de politie aan te geven. De argumenten voor zijn standpunt berusten vooral op het geloof dat niemand met een dergelijke leugen kan leven. Maar zijn patiënt ontwikkelt een totaal andere stellingname waarvan Rik moet toegeven dat ze ook te verdedigen valt: hij kiest voor de leugen om zijn familie te sparen. Opdat de leerlingen bij deze casus niet kortzichtig te werk zouden gaan, stellen we voor dat ze het schema gebruiken dat we vroeger voor *Respons 5* (Respons 5, blz. 137) ontwikkelden en dat we hieronder weergeven.

Schema

A. Is wat ik gedaan heb (af ga doen) goed voor ...

A		B		C	D
Mezelf ?		De andere(n) (onmiddellijk betrokken persoon / personen) ?		De maatschappij ?	God ?
1 Lichamelijk	2 Geestelijk	1 Lichamelijk	2 Geestelijk	Is wat ik gedaan heb toepasbaar voor de gehele maatschappij? Kan mijn gedrag een algemene regel worden? Wat gebeurt er als iedereen zo zou handelen?	God is liefde. Strookt wat ik gedaan heb of zal doen met de liefde? Is mijn daad door liefde of door egoïsme ingegeven? Denk ik alleen aan mijzelf of houd ik ook met anderen rekening? Houd ik rekening met de belangen van zij die geen macht hebben? Hoe zou Jezus in een dergelijke situatie reageren? Draag ik bij tot de uitbouw van het Rijk Gods?
Is dit wel goed voor mijn lichaam? Kan ik dit lichamelijk wel aan? Zal ik daar (later) geen slechte gevolgen van onder- vinden?	Zal ik daardoor wel geestelijk gezond blijven? Zal ik niet verslaafd worden/zijn? Zal ik daardoor niet ongelukkig worden?	Kan mijn daad de ander schaden, in gevaar brengen? Zal de ander, door wat ik doe, lichamelijke nadelen ervaren?	Berokken ik de ander (veel) verdriet? Maak ik het leven van de ander stuk? Zal de ander zoiets wel aankunnen?		

- B. *Vervolgens moet nog rekening gehouden worden met de situatie waarin ik vertoef.*
Had ik de keuze om anders te handelen? Koos ik voor het kleinste kwaad? Waren er geen betere oplossingen denkbaar? Heb ik niet te vlug of niet vlug genoeg gehandeld? Heb ik voldoende nagedacht?
- C. *Ten slotte moet ik een rangorde opstellen van wat uiteindelijk het belangrijkste is, en een keuze maken.*

Het schema probeert een synthese te bewerkstelligen van de situationele en personalistische moraal en belet dat de leerlingen blijven steken op het niveau van de *mening*. De leerlingen worden hier namelijk verplicht met verschillende standpunten en gezichtsvelden rekening te houden waardoor zij tot een meer gefundeerde stellingname komen. Uiteindelijk blijft de oplossing van een ethisch dilemma een keuze die zelden tot het einde rationeel verantwoord kan worden. Ook gevoelens eisen hun plaats op. Terecht, er bestaan veel ‘edele’ gevoelens en gevoelens in het algemeen beschermen ons tegen een eenzijdig rationalisme. We delen met het *Verlichtingsdenken* het ideaal dat ons handelen zoveel mogelijk redelijk gemotiveerd moet worden, maar het is een illusie te menen dat dit ideaal bereikbaar is. Wellicht is een goed huwelijk tussen rede en gevoel de beste optie.

Het vaak verkeerd begrepen geloofspunt uit het christendom, waarover sprake in de inleiding, gaat over het lijden. In deze aflevering laten we Rik het volgende zeggen:

‘...Maar ons geloof is niet gemakkelijk en God is niet de sinterklaas die de mens zomaar toestopt waar hij om vraagt.

Het christendom roept op om het lijden niet uit de weg te gaan en op te komen voor de waarheid. De waarheid maakt ons vrij.’

In deze passage werden twee elementen verwerkt die fundamenteel zijn voor het christendom.

Ten eerste: het lijden heeft een belangrijke plaats in het christendom.

Hét symbool bij uitstek van het christendom is het kruis, en niet een of ander symbool dat verwijst naar de verrijzenis. Zoals Jezus zijn lijden op zich nam, wordt de christen uitgedaagd het lijden niet uit de weg te gaan. Geen verrijzenis zonder lijden. Dit mag niet leiden tot een verheerlijking van het lijden zoals in het verleden gebeurd is (J. DELUMEAU, *Le péché et la peur. La culpabilisation en Occident. XIII – XVIII siècle*. Paris, Fayard 1983). Toen moest de mens boeten / lijden voor zijn zondige status. Daardoor was het lijden een doel geworden. Een dergelijke lijdensmystiek wordt op de korrel genomen in *Het epos van de Amerikaanse beschaving: moderne migratie van de geest*, een kunstwerk van José Clemente Orozco (zie afbeelding hiernaast).

Christus zocht het lijden niet, maar hij ging het niet uit de weg. Dat is een hemelsbreed verschil. Mensen, gelovigen inclusief, die het lijden zoeken, zijn psychisch gestoord en kunnen als masochisten gekenmerkt worden. Mensen die het lijden niet vluchten zijn moedig en realiseren zich dat voor het bereiken van een hoger doel vaak een prijs betaald moet worden. Tevens getuigt het van wijsheid als mensen aanvaarden dat leven inherent met lijden verbonden is. Vluchten voor het lijden is altijd ook een vlucht voor het leven.

In het christendom wordt wel geloofd dat het lijden niet het laatste woord heeft, dat er nog een antwoord volgt in de verrijzenis. In die zin is onze godsdienst een *heilsgodsdienst*: de mens wordt erdoor *geheeld*.

Ten tweede: het christendom is ook een *waarheidsgodsdienst*.

Jezus zei: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven (Joh 14,6).' Dit Bijbelcitaat klinkt de christen als een refrein in de oren. Bij talrijke genezings- en bekeringsverhalen roept Jezus op om eerst de waarheid onder ogen te zien, inzicht te krijgen in de situatie en in zichzelf. In heel zijn openbaar leven komt Jezus naar voren als een mens die niet kan liegen en de leugen verafschuwt als grootste vijand van het ware geloof. Ligt deze houding niet in het verschiet van wat ook ware menselijkheid inhoudt?

Misschien dat de leerkracht, samen met de leerlingen, dit thema nog verder kan uitwerken en theologisch onderbouwen. Zo kan hij bijvoorbeeld kan hij het woord 'waarheid' laten opzoeken (de Bijbel online) en de betekenis ervan uit de context distilleren.

Minstens kan Riks uitspraak aanleiding zijn voor een goede discussie in de klas:

- Is het juist dat een christen 'in waarheid' leeft?
- Is het juist dat leugens de menselijke waardigheid naar beneden halen?
- Moet een christen altijd in waarheid leven?
- Er bestaan toch leugens om bestwil?
- Is de oplossing die mijnheer Callens (in het verhaal) voorstaat, namelijk de waarheid verzwijgen, niet de meest humane?
- ...

Aflevering 18: Op Pelgrimage (1)

In deze aflevering vonden we het zinvol om enkele inhoudelijke aspecten van de christelijke religie onder de aandacht te brengen. De gelegenheid die zich daartoe leent in het verhaal is het feit dat Angela zich voorbereidt op haar doop. Ze wil zich echter niet zomaar laten dopen, ze wil het doen uit overtuiging. Ze heeft al heel wat literatuur doorgenomen, onder andere het geloofsboek, maar ze is er niet veel wijzer op geworden. De taal die in veel boeken over het geloof gebruikt wordt, kan niet echt als ‘ervaringstaal’ doorgaan en staat soms ver van het gewone leven. Dat is de uitdaging die we in deze aflevering willen aangaan: over geloof spreken in een menselijke taal.

Natuurlijk beseffen we dat we deze uitdaging nooit volledig tot een goed einde kunnen brengen. Geloofstaal gaat over een mysterieuze realiteit waarover men best in de ‘tweede taal’ spreekt. Maar jongeren willen begrijpen, en de tweede taal veronderstelt al een zekere openheid die bij hen vaak nog niet ontwikkeld is. Vandaar onze poging.

We stellen voor om deze aflevering te verkennen aan de hand van de västerasmethode, waarbij gebruik wordt gemaakt van de volgende symbolen:

?	Dit begrijp ik niet.
!	Dit houdt een belangrijk inzicht in of dit vind ik heel duidelijk geformuleerd.
♥	Dit spreekt me aan.

Misschien kan de leerkracht op voorhand een selectie maken van de vragen die Angela stelt en de leerlingen, individueel of klassikaal, een antwoord laten formuleren. Op die manier leert hij de beginsituatie kennen en kan hij daar beter op inspelen. Zo ontstaat er bovendien een wisselwerking tussen wat de leerlingen aanbrengen en de antwoorden die door Rik geformuleerd worden.

Elke religie steunt op twee polen: een orthopraxis en een orthodoxie. In dit eerste deel hebben we het vooral over de orthodoxie, in een tweede deel zullen we ons bezinnen op het engagement en de gevolgen van het christelijke geloof. In dit verband willen we toch nog eens in herinnering brengen dat in de christelijke religie het gewicht duidelijk veel meer op de orthopraxis dan op de orthodoxie rust.

Aflevering 19: Op pilgrimage (2)

Zoals aangekondigd in vorige aflevering hebben we het nu over het christelijk engagement. Meer bepaald bezinnen we ons over de houding die een christen kan aannemen tegenover de milieuproblematiek. Het thema is momenteel een 'hot item' in de media en het ziet er niet naar uit dat het spoedig uit de aandacht zal verdwijnen. Het kan moeilijk anders: waar vroeger vrijblijvend over de thematiek gesproken kon worden, is dat nu niet meer het geval. De gevolgen van de klimaatwijziging zijn overal in de wereld voelbaar waardoor het thema heel concreet geworden is en meteen gekoppeld wordt aan een zekere dringendheid.

De aandacht van de christenheid voor het milieu is ouder dan vandaag. Toen in België anno 1979 Agalev (Anders Gaan Leven) in de politiek stapte, was de 'partij' uit een beweging gegroeid die al in de vroege jaren zeventig door pater Luc Versteyleen boven de doopvont werd gehouden. Interessant is dat Versteyleen zijn engagement een christelijk profiel gaf dat tot op heden inspirerend kan werken. We komen er op terug.

De houding van de mens tegenover de natuur kan aan de hand van modellen weergegeven worden. We onderscheiden een drietal – historisch te situeren – modellen:

- het antropocentrische model
- het ecocentrische model
- het relationele model, een synthese van beide vorige benaderingen.

Het antropocentrische model vindt zijn fundamentele wortels in de oudheid, meer bepaald in de joods-christelijke traditie en het Griekse denken. Het hoogtepunt van het antropocentrisme ligt in de verlichting. In de filosofie van Descartes bereikt het model zijn volle wasdom terwijl Leonardo Da Vinci's kunstwerk, *De man van Vitruvius* (1490) als bijpassend icoon kan bestempeld worden. Het antropocentrisme stelt dat de mens op de aarde geen gelijke kent en dat hij zijn vooraanstaande plaats verdient op basis van zijn verstandelijke vermogens en zijn capaciteit om ethisch te handelen. Geen enkel ander wezen wordt daartoe in staat geacht. Daarenboven blijkt hij naar Gods beeld geschapen te zijn, waardoor dit antropocentrisch mensbeeld meteen een religieuze status verkrijgt. Het 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen' (Gen 1,27-28) wordt volledig in deze context begrepen en gezien als een bevestiging van de vooraanstaande plaats die de mens in deze wereld bekleedt. Op deze zienswijze kan fundamentele kritiek geleverd worden, maar eerst moeten toch de verdiensten ervan op de voorgrond geplaatst worden. De vlucht die de westerse beschaving genomen heeft, moet in belangrijke mate toegeschreven worden aan het antropocentrisme. Dit denken heeft de mens een enorme inspiratie en verantwoordelijkheid gegeven: hij moest de aarde uitbouwen tot een menselijke habitat, cultuur brengen waar natuur was. Dit leidde tot de gekende wetenschappelijke en technische ontplooiing, en tevens tot culturele en artistieke hoogten. Ook de huidige welvaart kan niet los gezien worden van deze evoluties. Anderzijds moet toegegeven worden dat het antropocentrische model voeding is geweest voor een menselijk falen dat ook al beschreven wordt in de eerste mythische verhalen van Genesis: de hybris, de hoogmoed. In het paradijsverhaal legt God de mens een verbod op: van de boom van kennis van goed en kwaad mag niet gegeten worden. Het verbod geeft op een symbolische manier weer dat de mens zich niet kan neerleggen bij zijn beperktheid, bij zijn begrensdheid en dat hij zijn begeertes, waaronder het streven naar oneindigheid, niet onder controle kan krijgen of houden. Daardoor verstoort hij de harmonie en wordt hij uit het paradijs verdreven. Het thema vormt niet enkel een rode draad in de Bijbelgeschiedenis. Tot op heden vinden we

getuigenissen, verspreid over de aardbol, van mensen die hun menselijkheid niet willen aanvaarden en goddelijke pretenties koesteren. Talloos zijn de voorbeelden van individuele mensen, maar ook de mens als collectiviteit lijdt aan de ziekte. Wanneer de hybris een collectiviteit of gemeenschap treft, is de ziekte moeilijk te bestrijden omdat de verantwoordelijkheid gedeeld wordt waardoor de ziektehaard moeilijk op te sporen valt.

Op die manier wordt duidelijk waarom de (westerse) mens in zijn houding tegenover de natuur zo agressief expansionistisch en amoreel te werk is gegaan. Zoals Adam naar Eva wees als de schuldige, zo kan de mens alsmaar iemand anders als schuldige aanwijzen. Het individu wijst naar de industrie, de industrie naar het autoverkeer, het autoverkeer naar het luchtverkeer enz. Zeker wanneer de mogelijkheid bestaat om *onpersonen* als schuldigen aan te duiden, liggen de (ver)ontschuldigungsmechanismen voor het grijpen. Bijvoorbeeld: wat kan het individu eraan doen dat het verkeer zo vervuilend is? Het is de fout van de ingenieurs, zij hebben de knowhow om auto's op een ecologisch verantwoorde manier te laten rijden. Of: het zijn natuurlijk processen die ervoor zorgen dat aarde zo vlug opwarmt.

Ten slotte willen we er op wijzen dat de legitimaties voor het antropocentrisme als dusdanig eeuwenlang als de evidentie zelf werden beschouwd: de mens is het beeld van God, de mens is het enige wezen met verstand, de mens als oorsprong van een proces dat hem naar zijn volmaaktheid zal leiden (het vooruitgangsgeloof) en de mens als grondlegger van de wetenschap, de steen der wijzen.

Het ecocentrische denken, het ecocentrische model vindt zijn oorsprong in de jaren zestig, hoewel ook daarvoor al voorstanders van een dergelijk denken van zich lieten horen. Zo sprak in de achttiende eeuw J.J. Rousseau in zijn boek *Emile* al van een *retour à la nature*. Zijn oproep is echter altijd wel wat mis begrepen, in die zin dat zijn pleidooi niet zozeer de natuur, maar de natuurlijkheid betrof.

Het ecocentrisme gaat er van uit dat alles wat leeft zijn plaats onder de zon verdient en een intrinsieke waarde bezit. De mens is slechts een schakel in een ecosysteem dat kan *draaien* indien de precaire evenwichten die er gelden, niet verstoord worden. De mens als *halfgod* wordt van zijn bevoorrechte plaats verbannen en moet met nederigheid ervoor zorgen dat hij het natuurlijke evenwicht niet verstoort. Daarvoor moet hij de alleenheerschappij van zijn verstandelijke vermogens relativeren en luisteren naar zijn gevoelens die hem weer in contact met de natuur brengen. De consumptiemaatschappij zoals ze zich heeft ontwikkeld, wordt als immoreel afgewezen en vervreemdt de mens van zijn natuurlijke bronnen.

Het ecocentrisme, dat zich ontwikkelde als een reactie op het antropocentrisme, heeft terechte en onweerlegbare kritiek geformuleerd op de antropocentrische tendens, maar heeft zich als slingerbeweging niet kunnen vrijwaren van excessieve reacties. Zo zijn organisaties ontstaan die de dierenrechten op een zodanige manier beschermden, dat ze zich bedienden van terroristische methodes. Dergelijke methodes zijn onaanvaardbaar, maar worden aangewend door activisten die zichzelf ervaren als *roependen in de woestijn* en die in hun bitterheid menen dat ze zich van geweld mogen bedienen om gehoord te worden.

Ondertussen is het extremisme van de ecocentrische slingerbeweging bedaard en is de slinger weer in het middenveld terechtgekomen. Hier treedt het relationele model, als synthese van de twee vorige modellen, op de voorgrond. Er is ook sprake van het holistische model. De mens wordt gerehabiliteerd, maar zijn beheerderstaak wordt aangevuld met: ... met oog voor het geheel, ... op verstandige wijze, ... op Gods wijze. Expansieve acties waarbij het milieu wordt verwaarloosd, zijn uit den boze. Doorslaggevend is het begrip 'verbondenheid': de mens leeft

in verbondenheid met zichzelf, met anderen, met de schepping en met God. Alle daden die deze verbondenheid schade toebrengen, zijn als delinquent te beschouwen. De houding die de mens tegenover de natuur aanneemt is ethisch als zij vertrekt vanuit deze verbondenheidsgedachte. Overigens is de natuur niet vreemd aan de mens, maar maakt een substantieel deel uit van het mens-zijn. De mens moet er alles aan doen om de verbondenheid te vrijwaren. Hij moet dit doen in het besef dat hij een schepsel onder de schepselen is. Hij kan zich de aarde niet toe-eigenen, de schepping is Gods werk. Maar als beheerder en behoeder van de natuur wordt hij medeschepper.

Hoe kan de mens het onheil dat hij heeft gesticht, de verstoring van het ecosysteem en de opwarming van de aarde herstellen? Welke oplossingen dringen zich op?

In een notendop schetsen we twee oplossingsmodellen. Voor meer informatie verwijzen we naar Thomas: www.kuleuven.be/thomas, meer bepaald naar In de kijker 59, *De tuin van heden, een kosmos van vervuiling of vervulling* (12 oktober 2007). Maar ook de In de kijker 56: *Het morele statuut van dieren en de verantwoordelijkheid van de mens* (1 april 2007) biedt interessante informatie en concrete lesinhouden. Misschien kunnen we hier tevens melden dat het nieuwe handboek van *Respons T5* een project over dezelfde thematiek voorbereidt.

Het eerste oplossingsmodel wordt weergegeven in *An Inconvenient Truth* en behelst een soort verlichtingsdenken: de mens die zijn wetenschappelijke en technologische kennis vermengt met ethisch nadenken en die mix aanwendt om naar milieuvriendelijke oplossingen te zoeken. Al Gore, de bedenker van het model, heeft het vooral over reconversie van de industrie en beweert dat de economie daar eigenlijk niet hoeft onder te lijden. Integendeel: de 'G' van groen, is ook de 'G' van geld: door milieuverbetering ontstaat een nieuwe markt en kan weer winst gemaakt worden. Onze levensstijl wordt niet aangetast en de welvaart blijft op peil.

Het tweede oplossingsmodel is eerder religieus van aard en stelt dat een economische reconversie geen antwoord biedt aan de spirituele nood van de hedendaagse mens. De welvaart waarin de westerse mens leeft, verzekert hem niet van welzijn, integendeel. Hij is verslaafd aan het consumeren, waardoor hij vervreemdt van zichzelf. Veel mensen vluchten voor de innerlijke leegte in een schijnwereld van wat Heidegger de valse oneindigheid zou noemen: de vlucht in materiële bevrediging, daarbij vergetend dat spirituele noden spiritueel beantwoord moeten worden. De milieuproblematiek wordt aldus in een ruimere context geplaatst. De westerse mens moet zijn ecologische voetafdruk drastisch verkleinen en daarom dringt zich een andere manier van leven op. Zo belanden we weer bij het *Anders Gaan Leven* van Luc Versteylen. Op zijn initiatief werd in 1970 de brouwerij van Viersel door de jezuïeten aangekocht. Het was de bedoeling er een huis van te maken waar 'om het even wie in stilte, soberheid en samenhang tot rust kan komen'. De brouwerij groeide uit tot een ontmoetingsplaats, vooral voor jonge mensen, waar anders geleefd kon worden. Wat toen in een kleine gemeenschap gerealiseerd werd, kan model staan voor wat een S-S-S-samenleving kan worden, een samenleven in *soberheid, stilte* en *samenhang*. Het utopische gehalte van Versteylens realisatie, zeker wanneer deze toegepast wordt op een gehele samenleving, ligt hoog. Maar ligt deze utopie ver verwijderd van wat christenen het 'Rijk Gods' noemen? De milieuproblemen zijn gelieerd aan andere problemen: onrecht, bevolkingsexplosie en honger, om er maar enkele te noemen.

Wellicht is het eerste model, het model van Al Gore (reconversie van de economie), ontoereikend om al deze gordiaanse knopen te ontwarren. Maakt het tweede model meer kans?

Didactische verwerking

We hopen voldoende informatie aangeboden te hebben zodat de leerkracht in een discussie over de milieuproblematiek toegerust is om het gesprek in goede banen te leiden. Concreet stellen we het volgende voor:

- het verhaal wordt gelezen;
- er wordt ruimte gelaten om op- en aanmerkingen te formuleren;
- de leerkracht bepaalt welke opmerkingen genoteerd worden;
- bij wijze van besluit geeft de leerkracht toelichting over de drie modellen die de menselijke houding tegenover de natuur kenschetsen en de twee oplossingsmodellen betreffende milieuproblematiek.

Aflevering 20: Bij de beesten af

Angela en Rik besluiten het rustiger aan te doen en enigszins anders te gaan leven. Ze willen kwaliteit nastreven. Daarom ‘maken ze meer tijd’, waardoor Rik de kans krijgt een cursus filosofie te volgen. Hierbij raakt hij geïntrigeerd door de filosofie van Georges Bataille wiens stellingen hij als het ware herkent.

Ooit schreef Gillian, een vriend van hen een brief aan Rik vanuit Goma ten tijde van de Rwandese genocide. Rik vraagt zich af of de afgrijselijke gebeurtenissen die zich in Rwanda afspeelden concretisering zijn van Batailles theorie.

Wat de didactische opties voor deze aflevering betreft, kunnen we kort zijn. Het ligt voor de hand de filosofie van Bataille te bespreken aan de hand van Gillians brief. Natuurlijk moeten de leerlingen eerst in staat zijn om Batailles filosofie te begrijpen. Enkele voorbeelden kunnen vlug opheldering brengen. Er staan er enkele in de tekst, maar leerkrachten kunnen aanvullen. Misschien dat de leerlingen een verhandeling kunnen schrijven met als onderwerp één van de vragen die Rik zich aan het einde van het verhaal stelt.

Vooraleer ons te bezinnen over enkele ‘knooppunten’ uit de godsdienstdidactiek, willen we het volgende vermelden:

Batailles filosofie is een filosofie van de grens. Zoals vele filosofen bezint Bataille zich over wat zich op en over de grens bevindt. Voor Bataille is het duidelijk: de menselijke grens wordt bepaald door de dood die de mens weer in zijn natuurlijkheid opzuigt. De mens wordt door de dood aangetrokken en verleid om zijn natuurlijke, oorspronkelijke staat weer aan te nemen. Wat daaruit voortspuit kan Bataille slechts gissen: ook hij staat aan deze kant van de grens. De voorbeelden die hij geeft van de andere kant zijn slechts schuchtere invullingen. Ook Levinas belijdt een filosofie van de grens. Maar hij laat de grens bepalen door het gelaat dat de mens oproept om ethisch te handelen. Dat is een totaal andere optiek. Belangrijk is het evenwel niet te vergeten dat filosofieën nooit zomaar theorieën zijn, maar dat ze altijd steunen op ervaringen. Moeten we erkennen – op basis van ervaringen – dat zowel Bataille als Levinas misschien gelijk hebben?

Hermeneutische knooppunten en levensbeschouwelijke vaardigheden

Graag wilden we van het forum dat Catechetische Service ons biedt gebruik maken om enkele kritische beschouwingen te formuleren.

Prof. Pollefeyt omschrijft de hermeneutische knooppunten als volgt:

‘Spanningen, conflicterende interpretaties die terugverwijzen naar een pluraliteit van vooronderstellingen in het klasdiscours rond een bepaald onderwerp; botsende interpretatielijnen omtrent een bepaald onderwerp die de motor worden van een verhelderingsproces omtrent aanwezige en zich ontwikkelende levensbeschouwelijke a priori’s’. Met andere woorden: het gaat over gebeurtenissen en levensvragen die vanuit verschillende, al dan niet expliciete, levensbeschouwingen geïnterpreteerd worden. In de hermeneutisch-communicatieve godsdienstpedagogiek is de term ‘hermeneutische knooppunten’ een kernbegrip dat sinds het verschijnen van het leerplan rooms-katholieke godsdienst (2000) in Leuven aangehangen wordt.

Intuïtief hebben we altijd gevonden dat er aan het begrip en de toepassing ervan iets schortte, zonder duidelijk te kunnen formuleren wat precies het mankement was. We wagen nu een poging om dit wel te doen. Wellicht deugt het onderliggend paradigma niet.

Knooppunten, knopen ... wordt hier het paradigma van het pashokje gehanteerd? Zoals men kleren aantrekt om te passen tot iets goed zit, past men levensbeschouwingen aan tot er één goed zit? De leerlingen moeten zich bezinnen over problemen en worden bij de oplossing geconfronteerd met verschillende levensbeschouwingen waaruit ze kunnen putten. Daarbij is de hoop aanwezig dat de christelijke levensbeschouwing het meeste gewicht in de schaal werpt. Tegen deze aanpak is kritiek te formuleren:

1. Levensbeschouwingen zijn geen kledij die men eens kan passen en verwisselen als ze niet geschikt bevonden worden.
2. Levensbeschouwingen hebben een inhoud die slechts na lange tijd opgenomen en gepersonaliseerd wordt.
3. Die opname gebeurt niet alleen en slechts in geringe mate via kennisoverdracht, maar verloopt via ervaringen en gebeurtenissen uit het leefmilieu.

Het begrip 'hermeneutische knooppunten' houdt de valse belofte in dat leerlingen aan de hand van discussies wel tot de destillatie zullen komen van wat uiteindelijk belangrijk is. Dit verklaart meteen waarom tegenwoordig zoveel nadruk gelegd wordt op levensbeschouwelijke vaardigheden. Godsdienst is een doe-vak geworden waarin men verbindt, associeert, confronteert, extrapoleert, onderzoekt, opzoekt ... veel discussieert, maar nog weinig leert.

Misschien kunnen we een ander denkmodel voorstellen en moeten we het levensbeschouwelijk leren eerder vergelijken met het in een boot stappen. Met voorzichtige schreden stapt men in de boot, bang om vaste grond te verliezen. Eenmaal ingestapt heeft men behoefte aan een roer zodat men een richting kan bepalen, en een zeil zodat men vooruitkomt. Ideaal is er een schipper met ervaring aanwezig. Varen is het hoofddoel.

Het kan interessant zijn om te weten hoe men op andere boten vaart (vreemde wereldgodsdiensten), maar eerst moet geleerd worden om met de eigen boot te varen.

Vooraleer een levensbeschouwing aangeleerd kan worden, zijn er al heel wat ervaringen die beginnen vanaf de geboorte. Geheel deze prereflexieve sfeer maakt mee de beginsituatie van de leerlingen uit en die is globaal genomen niet godsdienstig. Daarom denken we dat godsdienstonderwijs in de eerste plaats moet aansluiten bij deze ervaringen en dat we daarom de lat laag moeten leggen. De inhoud moet aansluiten bij de beginsituatie van de leerlingen. In het leerplan godsdienst is die beginsituatie goed beschreven. Pas dan kan er sprake zijn van een relevante inhoud. Vaak horen we dat leerlingen zaken uit de handboeken godsdienst moeten memoriseren die daar helemaal niet voor bedoeld zijn.

Geheel de didactiek moet op het overbrengen van relevante inhoud gericht zijn. Geen oeverloze discussies waarbij vergeten wordt waarover gediscussieerd wordt. Geen verheerlijking van het 'meningen-dictaat' waarbij iedereen de kans moet krijgen om zijn mening te spuien en waarbij elke mening op eenzelfde waardering kan rekenen.

Eigenlijk is ons pleidooi hier niets anders dan een oproep om de basisvragen van het onderwijs ernstig te beantwoorden. Waar staan de leerlingen? Wat willen we ze leren? Welke didactiek willen we daarvoor aanwenden?

Aflevering 21: Echt scheiden

De leerkracht die met het verhaal wil werken, vindt heel wat aanknopingspunten:

Monogamie versus polygamie; cultuur vs. natuur.

Echtscheiding versus vechtscheiding.

Overspel: banaal of ernstig?

Kunnen kinderen scheiden?

Wij stellen voor dat de leerlingen nadenken en zich bezinnen over wat voor kinderen de beste regeling is bij een echtscheiding. Velen van hen kunnen spreken uit ervaring. Hun ervaringen aan bod laten komen, helpt hen om ze te verwerken.

Het verhaal

Het was al laat en het begon te schemeren. Rik had het niet kunnen laten ondanks het late uur te gaan joggen. Het bos lag er verlaten bij en de vochtigheid zweefde boven de varens. Al jaren kwam hij hier lopen, maar sinds het bos verdeeld werd onder particulieren die het mochten rooien, waren de paden herschapen in modderpoelen. Veel joggers waren uitgeweken naar andere plekken, maar Rik kon niet scheiden van zijn bos.

Blijkbaar was het bos niet zo verlaten als Rik had gedacht, verder op het pad stond een auto geparkeerd. Eerst kon Rik het niet zo goed zien, maar naarmate hij dichterbij kwam, zag hij het steeds duidelijker: diep door de achterruit zag hij twee opgetrokken knieën. Eenmaal bij het voertuig kon hij er amper langs. Tussen de twee knieën lag een man in adamskostuum en ook de rest van de knieën had enkel sokken aan. Eerst dacht Rik er nog aan om op zijn passen terug te keren, maar het verlangen om zijn geplande tocht af te werken haalde de bovenhand. Hij wurmde zich tussen de auto en het struikgewas door en kon dan weer vrij verder lopen.

Hoe zouden de betrapte minnaars zich nu voelen? Zouden ze, zoals Sartre beweert, zich herleid voelen tot objecten? Of zou het allemaal niet zo'n vaart lopen? Eigenlijk zagen Romeo en Julia er niet eens zo jong uit. Wie waren het? Dorpsbewoners? Zeker geen patiënten, ik zou ze herkend hebben. Was het een koppeltje dat de intimiteit van de slaapkamer beu was en liever eens op verplaatsing, en plein nature, speelde? De kans was klein. Wellicht betrof het een buitenechtelijke relatie. Straks kwam de man thuis: 'Sorry, schat, ik ben effe later. Overwerk. En morgen is het weer van dat'. De vrouw: 'Hallo ventje, al thuis? Ja ik had groenten nodig voor het avondeten.' En hoe zou het zitten met de schuldgevoelens? Bleven die goed weggestopt, in de hoek van het geweten, verborgen onder een stapel excuses? Overigens, dacht Rik, is overspel wel zo verkeerd? Als je de boeken mag geloven, gaat het om een wijdverbreid verschijnsel. Evolutiebiologen beweren met stelligheid dat mensen niet gemaakt zijn voor monogamie. Trouwens, aanvankelijk waren ze dat ook niet. Toen onze prehistorische voorvaders de wereld bevolkten als rondtrekkende nomaden, zouden onder impuls van de vrouw de relaties monogaam geworden zijn, omdat zij daar voordeel uit haalde. Zo kon ze haar achillespees – de kinderen – beter beschermen. Maar als je de mens louter biologisch bekeek, was het duidelijk dat zowel de man als de vrouw de kenmerken van polygame dieren bezat. Dus ... als de natuur de mens ontworpen had als polygaam wezen, moest de cultuur dan zo wreed zijn om monogaam te worden? Waarom monogame relaties als de mens polygaam is? Een of andere bioloog meende dat in de toekomst de relaties weer polygaam zouden worden, serieel polygaam. Partnerrelaties zouden een tiental jaar duren, daarna zou naar een nieuwe

partner gezocht worden. Zo zouden mensen in de toekomst een drietal min of meer vaste relaties in hun leven hebben.

Toch vroeg Rik zich af of deze voorspelling wel zou uitkomen. Natuurlijk is het waar dat relaties, nu ook al, niet meer de vastheid en consistentie hebben zoals ze die vroeger hadden. Er wordt nu eenmaal meer gescheiden. Maar het verdriet en de problemen die daarmee gepaard gaan zijn niet te onderschatten, zeker als daar kinderen bij betrokken zijn. En zelfs als we momenteel in een overgangssituatie vertoeven waarbij de meerderheid van de koppels nog kiest om bij elkaar te blijven, maar dat in de nabije toekomst niet meer zal doen, dan nog is het moeilijk denkbaar dat echtscheiding ooit ervaren wordt als een banaliteit die op gevoelsvlak geen beroering meer veroorzaakt. Rik ziet het nog niet zo vlug gebeuren: de problemen van mensen die uit elkaar gaan zijn gigantisch. Wat hij deze morgen had meegemaakt, was daar het zoveelste bewijs van.

‘Hij is zo erg verkouden, dokter, en het gaat maar niet over. Hij had het voor het weekend al erg te pakken. Toen mijn ex-man hem terugbracht, was het alleen maar erger geworden. Ik begrijp niet dat hij kleine Kevin twee dagen zo heeft laten rondlopen.’ Ariane, een vrouw van rond de dertig, nam haar dreumes van de onderzoekstafel en hield hem op haar arm. Rik, die het jongetje uitvoerig onderzocht had, stelde haar meteen gerust. ‘U hoeft zich geen zorgen te maken, mevrouw, het is gewoon een ‘koudje’ en zo weer over. Ik schrijf niet eens antibioticum voor, een gewoon hoestsiroopje is meer dan voldoende.’ Ariane trok een grimas, als was ze het niet eens met de diagnose.

‘Ik wil graag nog iets vragen.’ Ze plaatste het kind weer op de onderzoekstafel en trok zijn mouw naar omhoog. Het lukte niet goed. ‘Moet hij nu altijd dat oude hemdje aandoen? Het is te klein, ik heb het hem al honderd keer gezegd.’ Het had er alle schijn van dat Arianes gemompel niet voor Rik als toehoorder bestemd was, maar Rik begreep dat hij wel degelijk aangesproken werd en dat haar klacht slechts de inleiding vormde voor iets anders.

‘Kijkt u maar eens dokter.’ Ariane duwde haar zoontjes arm naar voor. Het jongetje moest moeite doen om zijn evenwicht te bewaren. Rik kwam dichterbij en bestudeerde aandachtig het lidmaat.

‘Mmm, ik kan niet veel zien. Misschien een blauwe plek.’ Rik bleef naar de arm kijken en merkte niet dat Arianes ogen bliksemde.

‘Maar dokter, je kunt er verdraaid niet naast kijken. Heel zijn arm is blauw. Ik heb al langer het vermoeden dat mijn zoontje door mijn ex-man mishandeld wordt. Hij is altijd zo stil als hij na het weekend weer thuiskomt – alsof hij bang is. Ik vertrouw mijn man voor geen haar – zo’n agressieveling. Toen we nog samen waren, heb ik meer dan eens slaag gekregen.’

‘Dokter, je moet van dit kreng niets geloven’, riep een man die de deur van Riks consultatiekamer opengooide. Totaal over zijn toeren en dreigend stapte hij de ruimte binnen, zijn ogen op zijn ex-vrouw gefixeerd.

Rik ging automatisch voor de vrouw en het kind staan.

‘Papaatje’, riep de kleine en in zijn uitroep was verrassing en vreugde te bespeuren. Als het jongetje door zijn vader afgetuigd werd, moet dat van hèèl lang geleden zijn, dacht Rik.

‘Excuseer,’ sprak Rik, ‘ik veronderstel dat u de vader van Kevin bent, maar dat geeft u niet het recht om hier zomaar mijn spreekkamer binnen te vallen.’

Riks woorden stuitten op dovemansoren en hij werd door de man straal genegeerd. 'Kreng, ik weet wel wat je van plan bent. Je wilt me zwart maken om mijn kind af te pakken. Maar het zal je niet lukken. Over mijn lijk!' Ziedend van woede ging hij op Ariane af die zich achter de rug van Rik verschool.

'Wat is hier aan de hand?' Angela kwam ook binnengestormd, het leek 'Dessert Storm' wel. Ze posteerde zich tussen Rik en de man en hield een tirade tegen mensen die menen dat huizen van dokters openbare plaatsen zijn. Aan het bedremmelde gezicht van de man, die wat achteruitgeweken was, kon ze merken dat het lont uit het kruitvat was verwijderd. Vragend keek ze naar Rik en ze verontschuldigde zich voor haar onaangekondigde tussenkomst. Rik vroeg haar of ze zich over Kevin wilde ontfermen zodat hij met de overblijvende antagonisten een gesprek kon voeren. Hij nodigde hen uit om op de stoelen voor zijn bureau plaats te nemen. Gedwee deden ze dat, maar toen ze gingen zitten, schoven ze beiden hun stoelen wat uit elkaar.

'Zo', begon Rik en hij richtte zich naar de man, 'dit was een entree die ik niet echt kan waarderen.' En zich naar Ariane wendend: 'Om ons gesprek verder te zetten: neen, ik kan op Kevins arm geen sporen van mishandeling zien. Als je heel zeker wilt zijn, kun je misschien in het ziekenhuis terecht. Daar beschikt men over fotografie waarmee onderhuidse bloeditstoringen zichtbaar gemaakt worden.'

'Ik wil me eerst verontschuldigen, dokter. Het is echt niet mijn gewoonte dat ik ongevraagd huizen binnendring. Sorry daarvoor. Maar het is mijn vrouw haar schuld, ze maakt me gewoon gek. Toen ik gisterenavond Kevin bij haar thuis afzette, was ze alweer zo jaloers en achterdochtig.' Hij bootste een zeurende vrouw na: 'Oh, Kevintje, wat zie je er ziek uit. Heeft papa weer niet naar je gekeken. En je arm is helemaal blauw. Morgen gaan we naar de dokter, patatie en patata.'

Ariane gaf Rik geen kans om te antwoorden. Meteen ging zij in de tegenaanval. 'Het is toch waar, zeker. Je bent een onbetrouwbaar sujet. Als Kevin bij jou is, heb ik geen ogenblik rust.' 'Je moet dat horen, dokter. Ik ben onbetrouwbaar ... maar terwijl ik naar mijn werk ben, ligt zij te wippen met een andere man. Maandenlang heeft ze me bedrogen. Tot ik toevallig eens vroeger van mijn werk thuiskwam. In mijn eigen bed heb ik ze gevonden. Kevin, beneden in zijn wiegje aan het huilen, raad maar hoelang hij daar met zijn vuile pampier heeft gelegen.' En zo raasden ze maar door.

Ariane, gegeneerd en kwaad tegelijk: 'Jij moet van verwaarlozing spreken. We waren amper enkele maanden getrouwd en je zag me al niet meer staan. Een meubelstuk onder de meubelen was ik. Het enige verschil was dat ik zo nu en dan van plaats verwisselde. Ons huwelijk was een goedkope soap en alle ingrediënten waren aanwezig: *Is 't eten nog niet gereed? Mijn mama kan wel beter koken! Mag ik nu niet eens naar de voetbal kijken?* Een hel was het – ons huwelijksgeluk. Moet ik meer zeggen?'

'Neen, bedankt', kwam Rik tussenbeide, 'dit heeft totaal geen zin.' Hij liet een stilte vallen. Zowel voor Ariane als voor haar ex-partner was dit een startsein om het gevecht met woorden verder te zetten. 'Alsjeblieft.' Rik hief zijn arm op als teken dat hij stilte wenste. 'Alsjeblieft', herhaalde hij, 'als jullie niet kunnen ophouden met schelden, kun je maar beter vertrekken. Ik wil graag een gesprek voeren, maar eerst wil ik de belofte dat jullie je emoties onder controle houden.' Ze knikten allebei.

‘Goed’, zei Rik. ‘Vooreerst wil ik vragen enkele herinneringen naar boven te halen. Maar nogmaals, geen scheldpartijen meer en ik wil niet onderbroken worden. Ik wil dat jullie je herinneren hoe je elkaar leerde kennen. Hoe jullie met elkaar waren toen je nog verliefd was. Jullie zijn toch ooit verliefd geweest?’

Weer geknik – deze keer met weinig overtuiging en aarzelend – aan de overkant van het bureau. Beiden zaten wat voor zich uit te turen.

Rik nam weer het woord: ‘Het probleem is dat je eigenlijk niet echt kunt scheiden.’

Noch Ariane, noch de man – die Rens bleek te heten – waren het daar mee eens. ‘Als je maar weet, dokter, dat we ondertussen drie maanden wettelijk gescheiden zijn. We zijn dus wel degelijk gescheiden. Zo zeker als twee en twee vier is.’

‘Dat doet niets af van wat ik gezegd heb’, vervolgde Rik. ‘Eenmaal gehuwd – of samen – altijd gehuwd. Natuurlijk bedoel ik niet dat je niet uit de echt kunt scheiden. Maar veel mensen denken dat ze met een feitelijke scheiding ook de relatie teniet doen. Zeker als er kinderen zijn, lukt dat nooit meer. Als je zoveel intimiteit, zoveel tijd en zoveel dromen met elkaar gedeeld hebt, is er een band gegroeid die niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Neen, dit is echt geen romantisch gewauwel. Als je uit elkaar wilt gaan, dan moet je dat zo goed mogelijk doen. Dat betekent dat je in de eerste plaats moet aanvaarden dat je een verleden hebt gedeeld waarbij jullie dachten dat je samen een toekomst had. En misschien dat je daar nu niet aan wilt denken, maar dat verleden is zeker niet onverdeeld negatief. Jullie hebben elkaar graag gezien, jullie hebben in elkaar geloofd. En daarom is het noodzakelijk ook een rouwperiode in acht te nemen.’

Verbouwereerd keken Ariane en Rens elkaar aan.

Rens was de eerste die reageerde. ‘Sorry, dokter, maar ik denk dat u zich te veel laat leiden door de ‘boekskes’. Misschien heb ik dit mens hier naast mij ooit graag gezien, maar dit is nu wel degelijk voltooid verleden tijd. De dag van de scheiding was voor mij een hoogdag die in ruime mate mijn trouwdag overtrof.’

‘Zo gelukkig ziet u er anders niet uit. En u ook niet’, antwoordde Rik, eerst Rens en vervolgens Ariane aankijkend. Rens’ mond viel letterlijk open en ook Ariane voelde zich ongemakkelijk worden.

‘Misschien heb je gelijk en komt wat ik vertel uit de ‘boekskes’. Maar ik heb al heel wat patiënten gehad die uit de echt scheidden, en ze reageerden allemaal min of meer zoals in de ‘boekskes’. Nogmaals, jullie hebben elkaar graag gezien en jullie zijn momenteel zo ontgoocheld dat jullie liefde in haat overslaat. Jullie zijn in elkaar, maar ook in jezelf ontgoocheld. Ik deel de wijsheid uit de volksmond niet die zegt dat beiden evenveel schuld hebben. Het lukt derden niet om bij een breuk de schuld van de partners op te meten. En ik denk dat dit voor wat ik noem de slachtoffers – een echtscheiding is altijd een mislukking – ook niet mogelijk is. Natuurlijk, ik hoorde al van verwaarlozing en overspel; daar kun je moeilijk omheen, maar dan nog blijft het moeilijk om dé schuldige aan te wijzen. En eigenlijk doet dat er niet toe. Jullie beoordelen elkaar nog altijd vanuit de droom die jullie ooit samen hadden. Daarom zijn jullie zo bitter. Als ik zeg dat als je scheidt, je dat goed moet doen, wil ik zeggen dat je ervoor moet zorgen dat er aan beide kanten zo weinig mogelijk verbittering overblijft.’

‘U zit ons hier nu de les te lezen, maar wat geeft u eigenlijk recht van spreken? Ik heb er een hekel aan om als kind behandeld te worden’, onderbrak Ariane ongeduldig.

Rik wachtte om te reageren: 'Dat is absoluut mijn bedoeling niet. Sorry als ik een dergelijke indruk maak. Ik wil enkel helpen. Wat geeft me recht van spreken? Misschien dat ik ook al eens in het zelfde schuitje gezeten heb?'

'Ik wist niet dat u gescheiden was,' sprak Ariane nu eerder verzoenend.

'Ik heb mijn eerste vrouw verloren in een ongeval. Wat je daarna meemaakt, lijkt in sterke mate op de periode na een scheiding. Ik weet wel, het is niet helemaal hetzelfde, uiteindelijk gaat het bij een scheiding om een keuze. Maar is het een keuze van beide partners? En is het daardoor dezelfde keuze? Ik durf eraan twijfelen. Hoe ook: het verdriet en de pijn zijn in beide situaties vergelijkbaar. Een vrouw die door haar man verlaten werd, vertelde me dat ze liever had gehad dat hij gestorven was. Het idee dat hij gekozen had voor een dergelijke, schrijnende breuk was voor haar ondraaglijk. Het feit dat een scheiding te maken heeft met bitter verdriet omwille van een mislukking wordt door de betrokkenen dikwijls genegeerd. Daardoor zoeken de negatieve gevoelens andere uitwegen en maken van mensen bittere wezens. En dat kan ik garanderen: zo willen jullie niet worden ...'

'Hoe moet dat dan, goed scheiden?', vroeg Rens korzelig. Toen Rik niet meteen reageerde, vervolgde hij: 'Ik zou het wel willen weten.'

'Als een koppel uiteengaat, is de communicatie meestal gekrompen tot het strikte minimum. Ook nadien is er van echt contact weinig sprake. De liefde is in haat omgeslagen en voor een echt gesprek is geen plaats. Begrijpelijk, maar spijtig. Men gaat doorheen een levensfase waar verwarring en onzekerheid de hoofdtoon aangeven. Voor veel mensen is het een hel en ze kunnen nergens terecht. Natuurlijk kunnen ze wel met derden praten, maar deze gesprekken brengen niet veel zoden aan de dijk omdat die anderen altijd buitenstaanders blijven. Eigenlijk zouden ze met elkaar moeten kunnen praten over wat hen pijn doet, hoe ze tegen het verleden aankijken, hoe ze tot een beslissing gekomen zijn en zo.

'Daar zie ik ons niet echt aan beginnen. In de kortste keren vliegen we elkaar in de haren. Je hebt er geen gedacht van, dokter, jij stelt voor om water en vuur te verenigen!' Rens was het duidelijk met Arianes uitspraak eens, onbewust knikte hij.

'Toch iets waar jullie het eens over zijn', glimlachte Rik. 'Eigenlijk hoeven jullie die gesprekken onder elkaar niet alleen te voeren. Het best kun je een beroep doen op een relatie- of huwelijkstherapeut.'

'Raar, een therapie volgen met je ex-vrouw.'

'Jullie moeten er eens over nadenken. Maar doe geen heel leven over een scheiding. En moeten jullie geen correcte afspraken maken over jullie zoontje? Ariane, meen je echt dat Rens jullie kind mishandelt?'

'Luister, dokter, ik wil daar nu liever niet over praten. Er is al zoveel gezegd. Maar ik zal nadenken over wat u hebt gezegd.'

Ze stond op, haalde Kevin bij Angela af en verliet het huis. Ook Rens maakte zich verontschuldiging uit de voeten.

Angela kwam plagerig traag de consultatiekamer binnen. 'En ...', gekte ze, 'dat was er zeker weer eentje pro Deo?'

Johan Thomas